

Jarle-André Almendingen

Glorifisert binæring eller fundamental grunnpilar?

Om fiskeriindustriens rolle for økonomisk utvikling og økt sysselsetting i Norge i etterkrigsårene 1945-1955

Bacheloroppgave i Lektorutdanning i historie for trinn 8-13

Veileder: Britta Kägler

Mai 2020

Jarle-André Almendingen

Glorifisert binæring eller fundamental grunnpilar?

Om fiskeriindustriens rolle for økonomisk utvikling og økt sysselsetting i Norge i etterkrigsårene 1945-1955

Bacheloroppgave i Lektorutdanning i historie for trinn 8-13

Veileder: Britta Kägler

Mai 2020

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet

Det humanistiske fakultet

Institutt for historiske studier

Norwegian University of
Science and Technology

Innhold

Sammendrag.....	3
Summary.....	4
1.0 Introduksjon	5
1.1 Bakgrunn for valg av tema	5
1.2 Problemstilling.....	6
1.2.1 Problemstillingens dimensjonering	6
1.2.2 Problemstillingens avgrensning.....	6
1.3 Kildemateriale	7
1.3.1 Primærkilder	7
1.3.2 Sekundærkilder	7
1.4 Metode og teori.....	7
1.5 Disposisjon	8
2.0 Metode.....	8
2.1 Kvantitativ metode	8
2.2 Kvalitativ metode	9
2.3 Kvalitativ og kvantitativ metode sammen	9
3.0 Teori	10
3.1 Årlige rapporter fra fiskeridirektøren (1945-1955)	10
3.1.1 <i>Norges fiskerier 1945</i>	10
3.1.2 <i>Norges fiskerier 1946</i>	10
3.1.3 <i>Norges fiskerier 1947</i>	11
3.1.4 <i>Norges fiskerier i 1948</i>	11
3.1.5 <i>Norges fiskerier 1949</i>	11
3.1.6 <i>Norges fiskerier 1950</i>	12
3.1.7 <i>Norges fiskerier 1951</i>	12
3.1.8 <i>Norges fiskerier 1952</i>	12
3.1.9 <i>Norges fiskerier 1953</i>	12
3.1.10 <i>Norges fiskerier 1954</i>	13
3.1.11 <i>Norges fiskerier 1955</i>	13
3.2 Norges økonomi etter krigen	13
3.2.1 <i>Gjenreisingsfasen (1945-1949)</i>	14
3.2.2 <i>Normaliseringsfasen (1949-1952)</i>	14
3.2.3 <i>Utbyggingsfasen (1952-1955)</i>	14
3.2.4 <i>Endring i næringenes bidrag til BNP</i>	15
3.2.5 <i>Endring i næringenes sysselsetting</i>	15
3.3 Nasjonalregnskap 1865-1960	15

3.3.1	Endringer i fiskerinæringens bidrag til BNP (1945-1955).....	15
3.3.2	Endringer i fiskerinæringens bidrag til sysselsetting (1945-1955).....	16
3.4	<i>Norges fiskeri- og kysthistorie III: Ei næring tar form, 1880-1970</i>	16
3.4.1	Norges fiskeri i etterkrigstiden.....	16
3.4.2	Opprettelsen av Fiskeridepartementet.....	17
3.4.3	Gjenreisningen, filet- og fryseindustrien.....	17
3.4.4	Trålsaken.....	17
3.5	<i>Norge i etterkrigstiden</i>	18
3.5.1	Marshallhjelpen.....	18
3.6	<i>Primærnæringene moderniseres</i>	19
3.6.1	Det nye hamskiftet.....	19
4.0	Analyse.....	19
4.1	Fiskerinæringens fremgang (1945-1955).....	19
4.1.1	Økt fangstmengde.....	20
4.1.2	Det politiske landskapet.....	20
4.1.3	Ny teknologi.....	20
4.1.4	Bedre marine ressursgrunnlag.....	21
4.1.5	Lettelse av restriksjoner.....	21
4.1.6	Økte førstehåndsverdier.....	22
4.1.7	Økt europeisk etterspørsel.....	22
4.1.8	Utbyggelse av fryse- og filetindustrien.....	23
4.2	Fiskerinæringens betydning for norsk økonomi (1945-1955).....	23
4.2.1	Fiskerinæringens rolle for norsk økonomi i gjenoppbyggingsfasen (1945-1949).....	24
4.2.2	Fiskerinæringens rolle for norsk økonomi i normaliseringsfasen (1949-1952).....	24
4.2.3	Fiskerinæringens rolle for norsk økonomi i utbyggingsfasen (1952-1955).....	25
4.3	Fiskerinæringens betydning for norsk sysselsetting (1945-1955).....	25
4.3.1	Fiskerinæringens rolle for sysselsetting i gjenoppbyggingsfasen (1945-1949).....	26
4.3.2	Fiskerinæringens rolle for sysselsetting i normaliseringsfasen (1949-1952).....	26
4.3.3	Fiskerinæringens rolle for sysselsetting i utbyggingsfasen (1952-1955).....	27
5.0	Diskusjon.....	27
5.1	Hvilke faktorer var de viktigste for norsk fiskerinærings utvikling i 1945-1955?.....	27
5.2	Hvilken rolle spilte norsk fiskerinæring for den norske økonomien i 1945-1955?.....	28
5.3	Hvilken rolle spilte norsk fiskerinæringen for sysselsetting i 1945-1955?.....	29
6.0	Konklusjon.....	29
	Figurer.....	31
	Referanser.....	31

Sammendrag

Denne oppgaven tar for seg norsk fiskerinæring i etterkrigsårene, forsøker å redegjøre for sentrale utviklingstrekk ved næringen i denne perioden, samt anslå hvilken rolle næringen spilte for den økonomiske utviklingen og økte sysselsettingen i Norge mellom årene 1945 og 1955.

Opgaven følger IMRAD-modellen, og er derfor bygd opp av kapitlene introduksjon, metode, teori, analyse, diskusjon og konklusjon. Introduksjonen inneholder sentrale aspekter for oppgavens utforming, og redegjør både for valg av tema, problemstillingen, samt dets avgrensning og dimensjonering, en kort presentasjon av det utvalgte kildematerialet, den teori og metode som legges til grunn for å svare på problemstillingen og en videre disposisjon over resten av oppgaven.

Kapitlet om metode forklarer hvordan oppgaven bruker både kvantitative og kvalitative metoder. Gjennom kvantitativ metode forsøker oppgaven å peke ut de sentrale utviklingstrekkene i første omgang. Deretter brukes kvalitativ metode for å forsøke å utarbeide dybdeforståelse av disse utviklingstrekkene.

Opgaven har et relativt stort teorikapittel og tar her for seg både primær- og sekundærkilder knyttet til norsk fiskerinæring, norsk økonomi og sysselsetting mellom 1945-1955. Tanken bak slikt et omfattende teorikapittel bunner ut i intensjonen om å presentere temaets historiske bakgrunn, kontekst og historiografi gjennom denne delen. Den teorien som danner grunnsteinene for det analytiske arbeidet i kommende del er forståelsen av etterkrigstiden i Norge som tre forskjellige perioder: Gjenreisningen (1945-1949), normaliseringen (1949-1952) og utbyggingen (1952-1955).

I den analytiske delen av denne oppgaven brukes kvantitativ metode først for å forsøke å danne et bilde av utviklingsmønstrene innen norsk fiskerinæring, samt dets betydning for økonomisk utvikling og økt sysselsetting mellom 1945-1955. Deretter tas kvalitativ metode i form av diskursanalyse i bruk for å forsøke å danne dybdeforståelse for disse utviklingsmønstrene. Av analysen kommer det frem at fangstmengden og førstehåndsverdien av norsk fiske stiger markant i perioden. Dette ble forårsaket av en rekke faktorer som det politiske landskapet i Norge, ny teknologi, bedre marine ressursgrunnlag, lettelse av restriksjoner på fangst og fangstmetoder, økt europeisk etterspørsel etter norsk fisk og utbyggingen av en norsk fryse- og fileteringsindustri. Samtidig holder norsk fiskerinærings prosentandel av Norges BNP seg, i motsetning til de andre primærnæringene, relativt stabil gjennom perioden trolig grunnet forhold som dets tradisjonsrike rolle, utbyggingen av ny norsk trålerflåte og fryse- og fileteringsindustrien. Antallet fiskere i nasjonen viser en klar regresjon over perioden, men antall årsverk per fisker forblir stabilt. Av dette kommer det frem at et mindre antall fiskere, gjennom tilnærmet samme arbeidsmengde, makter å produsere stadig bedre resultater. Dette kan trolig tilskrives den enorme teknologiske utviklingen gjennom perioden.

I diskusjonen tas problemstillingen atter en gang opp. Denne delen følger, i likhet med analysen, en klar tredeling for å kunne svare på samtlige av problemstillingens dimensjoner. Diskusjonen leder til den konklusjon at norsk fiskerinærings utvikling kan forklares gjennom de overnevnte faktorene, som alle bringer sin dimensjon til den enorme utviklingen. Norsk fiskerinærings bidrag til den økonomiske utviklingen holder seg stabil over perioden, men utgjør en mye mindre del enn flere andre næringer. Næringen fører heller ikke direkte til økt sysselsetting, men skapte arbeidsplasser indirekte grunnet dets utvikling mellom 1945-1955.

Summary

This paper discusses the Norwegian fishing industry during the postwar period, attempts to explain its most important developments during this period, whilst also determining what role the industry played for the economic development and increased employment rates in Norway between 1945 and 1955.

The paper follows the IMRAD model, and is therefore built up of an introduction, method, theory, analysis, discussion, and a conclusion chapter. The introduction contains central guidelines for the structure of the paper, and explains the premises for the choice of theme, the thesis, as well as its restrictions and dimensions, a short presentation of the source material, the theory and method that is used in order to answer the thesis and a disposition for the rest of the paper.

The method chapter explains how the paper uses both quantitative and qualitative methods. The paper attempts to discover the central developments through quantitative research in the first half. Thereafter qualitative methods are used in order to gain a deeper understanding of these developments.

The paper contains a relatively large theory chapter and works with both primary and secondary sources related to the Norwegian fishing industry, Norwegian economy, and employment rates between 1945-1955. The thought behind such an extensive theory chapter is the intention to present sources that illustrates the themes historical background, context, and historiography through this section. The theory that creates the foundation for the analytical work in the following chapter is the understanding of the postwar period in Norway as three different periods: The resurrection period (1945-1949), the normalization period (1949-1952) and the developing period (1952-1955).

In the analysis, quantitative research is used in order to create a picture of the developments in the Norwegian fishing industry, and its importance for the economic development and increased employment rates between 1945-1955. Afterwards, qualitative research in the form of discourse analysis is used in order to understand these developments better. The analysis portrays how the total catch and total value of Norwegian fishing increases drastically over the period. This was caused by multiple factors such as the political landscape in Norway, new technology, better marine resources, the assuagement of restrictions regarding catch and fishing methods, increased European demand for Norwegian fish and the development of a Norwegian freezing and filleting industry. Meanwhile, the Norwegian fishing industry's percentage of Norway's GNP remains relatively stable, as opposed to the primary industries as a group during this period. This is probably due to the traditional and historically important role of the fishing industry in Norway, the development of a new Norwegian trawling fleet and the freezing and filleting industry. The total amount of fishermen in the nation shows a clear regression over the period, but amount of work per fisherman remains consistent. From this one could gather that a lesser number of fishermen, through the same amount of effort, managed to achieve even better results. This is probably due to the enormous technological development throughout this period.

In the discussion, the paper revisits the thesis. The discussion is executed in three parts, just as the analysis, to cover all of the dimensions of the thesis. The discussion leads to the conclusion that the development of the Norwegian fishing industry could be explained through the mentioned factors, which all bring their specific significance for the extensive development. The Norwegian fishing industry's contribution to the economic development remains consistent over the period but makes up a significantly lesser contribution than most of the other industries of the nation. The industry does not contribute directly to the increased employment rates but contributed indirectly during 1945-1955.

1.0 Introduksjon

1.1 Bakgrunn for valg av tema

I flerfoldige århundrer har fiskerinæringen i Norge seilt opp som en av landets mest tradisjonsrike næringer. Helt siden de første menneskene kom til Norge under steinalderen har det blitt bedrevet fiskeri i norske hav. Fiskerivirksomhet langs den norske kysten over forrige millennium har på mange måter definert det som i dag kjennetegner nasjonen Norge, og er på lang vei innlemmet i selve ryggraden av nasjonens selvbilde. Fra den første innlandshandelen nordfra og sør på 1000-tallet, til tørrfiskens utvilsomme verdi for norsk økonomi frem til 1500-tallet, til opprettelsen av et eget fiskeridepartement i 1946 som verdens første, kan det feies under enhver tvil at norsk fiskerinæring har vært en vital, definerende del av nasjonens historie.¹ Næringen har generert store inntekter og på så måte vært en av bærebjelkene i norsk økonomi, samt bidratt til flerfoldige, varierte arbeidsplasser for den norske befolkningen over lang tid.

Under flere perioder med vekst i norsk økonomi og sysselsetting har fiskerinæringen stått igjen som en sentral aktør. Blant annet heter det i en innstilling fra 1815 fra Sortingets næringskomité at «Fiskeriene i Norge udgjør udentvivel en af Statens vigtigste Næringskilder (og) næst Agerdyrkning maaske den vigtigste».² Men også i etterkant av 1815 har den norske fiskerinæringen spilt en sentral rolle i norsk næringsliv. Eksempelvis var fiskerinæringen svært sentral under den økonomiske oppblomstringen i Norge på midten av 1800-tallet. Mellom 1840 og 1880 ble eksportverdien av all norsk fisk tredoblet, mens det i slutten av 1860-årene var hele 18 prosent av voksne sysselsatte menn som hadde sitt liv og virke innen næringen.³ En ser med andre ord at fiskerinæringen, i tillegg til å ha en tradisjonell sterk posisjon i norsk næringsliv, har vært sentral under oppblomstring i norsk økonomi.

Hva så med en periode hvor norsk økonomi var avhengig av gryende virksomhet i næringslivet for å kompensere for fem år med krig og økonomiske tap? Andre verdenskrig markerte noen av de mørkeste årene i verdenshistorien, og bar med seg store tap både i form av materialistiske ødeleggelser og menneskeliv. Over hele Europa lå byer i ruiner og de statlige økonomiske omkostningene var enorme. Det samme gjaldt også Norge, som til tross for sine mindre omfattende tap sammenlignet med mange andre europeiske nasjoner, også hadde behov for en gjenreise og reovering av næringslivet i etterkant av krigen. Denne gjenreisningen gikk ganske raskt for Norge, som allerede i 1947 hadde oppnådd en BNP per innbygger som var større enn i 1939.⁴ Etter en lang periode under tysk undertrykkelse, var andre verdenskrigs mørke skyggeteppe løftet av det norske land og optimismen spiret atter en gang i norsk befolkning og næringsliv.

De neste årene kjennetegnes ofte ved en meget sterk vekst på stort sett alle områder i det norske samfunns livet. Dette inkluderer en sterk økonomisk oppgangsperiode, samt økt sysselsetting blant den norske befolkningen. Den yrende optimismen og den sterke samhølsfølelsen i etterkant av krigen ga solid grobunn til det norske næringslivet. Med en usikker nasjonaløkonomi, kan en argumentere for at det naturlige ville være å returnere til ryggraden i norsk næringslivshistorie – fiskerinæringen – og bygge rundt

¹ Dørum, Hallenstvedt 2020

² Løseth 2019

³ Løseth 2019

⁴ Espeli 2020

den som en grunnpilar for en sterk, trygg og bærekraftig norsk økonomi. Denne tanken skal undersøkes, utfordres og bearbeides gjennom denne oppgaven.

1.2 Problemstilling

Fiskerinæringens posisjon i norsk næringsliv over århundrer må med andre ord nødvendigvis undermineres. Det er vel dokumentert at fiskerivirksomhet har lang tradisjon i Norge, og har vært utslagsgivende både på inntektsgenererende og sysselsettende plan. I etterkant av andre verdenskrig så Norge kanskje den kraftigste økonomiske oppgangsperioden og økte sysselsettingen noensinne i sin samtid. Grunnet fiskerinæringens sterke, tradisjonsrike posisjon i norsk næringsliv, samt dets tidligere betydning for slike oppgangstider i norsk økonomi og sysselsetting, dannes grunnlaget for følgende problemstilling: Redegjør for de viktigste faktorene for den norske fiskeriindustriens utvikling, og drøft hvilken rolle næringen spilte for Norges økonomiske vekst og økte sysselsetting i etterkrigsårene 1945-1955?

1.2.1 Problemstillingens dimensjonering

Primært er det viktig å merke seg at problemstillingen er delt opp i tre deler. Den første av disse delene er rettet spesifikt inn mot selve industrien, og legger opp til en redegjørelse av dets utvikling og årsakene til den utviklingen. De to neste av disse innretter seg mot oppblomstring i norsk økonomi i etterkrigsårene og trenden med økt sysselsetting. Begge disse utviklingsløpene skal kontekstualiseres med oppgavens hovedfaktor – fiskerinæringen – for å forsøke å si noe om hvilken rolle akkurat denne næringen spilte for disse utviklingene. Ved å formulere forskningsspørsmålet til et spørsmål om rolle i to større utviklingstrender initieres også en vurderingssituasjon hvor det må tas stilling til viktighetsgraden av fiskerinæringen i de nevnte utviklingene.

1.2.2 Problemstillingens avgrensning

I tillegg til å være arealavgrenset til Norge, er også tidsrammen satt til en periode på 10 år – mellom 1945 og 1955. Grunnlaget for dette tillegges i all hovedsak den enorme oppgangsperioden i norsk økonomi og sysselsetting spesielt i denne perioden. Fra dokumentet *Norges økonomi etter krigen*, publisert av Statistisk Sentralbyrå i 1965 heter det blant annet fra direktør i byrået, Petter Jakob Bjerve, at «De økonomiske endringer Norge i denne tiden har antakelig vært forholdsvis sterkere enn i noen annen tilsvarende periode i vår nyere historie».⁵ I samme dokument deles norsk økonomi i etterkrigsårene inn i tre perioder: Gjenreisningen (1945-1949), normaliseringen (1949-1952) og utbyggingen (1952-). Det er disse tre periodene som danner grunnlaget for tidsomfanget i denne problemstillingen. Oppgaveomfanget har blitt rettet inn mot disse for å kunne undersøke fiskeriindustriens rolle i alle disse tre fasene.

Verdt å nevne er det at tidsperspektivet på undersøkelse av utbyggingsfasen kunne vært forlenget, men er innskrenket til perioden mellom 1952 og 1955 av flere grunner. Den første av disse tilskrives intensjonen om å undersøke fiskeriindustriens rolle i tre faser i etterkrigstiden med tilnærmet likt tidsomfang. Både gjenreisning- og normaliseringsfasen har et tidsomfang på 3-4 år, så det faller seg dermed naturlig å undersøke utbyggingsfasen i et tilnærmet like stort tidsperspektiv og dermed summere opp problemstillingens totale tidsramme til totalt 10 år. En annen tanke bak å begrense utbyggingsfasen til perioden mellom 1952-1955, ligger til at denne perioden kan presentere et representativt utvalg for videre utvikling i løpet av etterkrigstiden. Teorien

⁵ SSB 1965a: 6

er at ved å studere de 3-4 første årene etter normaliseringsfasen, vil det være mulig å få et bilde også om hvordan årene også etter 1955 utfoldet seg.

1.3 Kildemateriale

Når en arbeider med en næring som er så tradisjonsrik som fiskerinæringen i Norge, finnes det et bredt spekter av kilder. Dette kildegrunnet er være svært variert, og strekker seg fra den minste gjenfortalte fiskehistorie fortalt på den lokale havnen til de større, mer omfattende, statistiske tallmaterialene publisert av store organisasjoner som Statistisk Sentralbyrå eller Fiskeridepartementet. For å kunne svare på den aktuelle problemstillingen, må også disse kildene kunne leses i sammenheng med kilder som omhandler norsk økonomi og sysselsetting spesifikt i samme tidsperiode. Kildegrunnet for å kunne svare på den aktuelle problemstillingen beveger seg innen et bredt spekter, og utformes både av primær- og sekundærkilder.

1.3.1 Primærkilder

En primærkilde er den typen kilder som ligger nærmest den historiske hendelsen, og inkluderer alt fra brev til statistisk tallmateriale publisert av offentlige tjenestemenn.⁶ Ved utvalg av primærkilder til følgende problemstilling er det viktig å finne et utvalg som er dekkende for alle oppgavens dimensjoner. Dette vil med andre ord tilsi både materiale som omhandler fiskeriindustrien mellom 1945-1955, norsk økonomi og sysselsetting i samme periode. Av de primære kildene denne oppgaven vil ta utgangspunkt i, vil det være verdt å trekke frem årlige rapporter, publisert av daværende fiskeridirektøren i regi Fiskeridepartementet som strekker seg mellom 1945-1955. Disse rapportene har vært nedskrevet og publisert av offentlige tjenestemenn siden 1884, og fungerer utmerket som en primærkilde for å si noe om fiskeriindustrien i den omtalte tidsperioden. For økonomidelen av problemstillingen vil dokumentet *Norges økonomi etter krigen* tas i bruk. Også dette dokumentet er skrevet av offentlige tjenestemenn, og fungerer derfor per definisjon som en primærkilde. Til sysselsettingsdelen av problemstillingen vil det også tas utgangspunkt i en dokumentsamling publisert av Statistisk Sentralbyrå – *Nasjonalregnskap 1865-1960* – som primærkilde for å kunne si noe om utvikling i sysselsetting i perioden.

1.3.2 Sekundærkilder

En sekundærkilde ligger lenger unna selve den historiske hendelsen, er ofte basert på en eller flere primærkilder og inkluderer kilder som bøker eller fagartikler.⁷ I likhet med primærkildene, er det også viktig å benytte seg av et utvalg sekundærkilder som er dekkende for flere av oppgavens dimensjoner. Både fiskerinæringens, nasjonaløkonomiens og den sysselsettende utviklingen bør være illustrert i sekundærkildene – så vel som de primære. For fiskeridelen av problemstillingen vil Nils Kolles *Norges fiskeri- og kysthistorie III: Ei næring tar form, 1880-1970* fungere som sekundærkilde. For økonomidelen av problemstillingen vil fagartikkelen fra Francis Sejersteds – *Norge i etterkrigstiden* – tas i bruk. Til sysselsettingsdelen av problemstillingen vil Even Langes *Primærnæringene moderniseres* være behjelpelig som sekundærkilde.

1.4 Metode og teori

Både metode og teori har sine delegerte kapitler i følgende oppgave, men de metoder som brukes og teori som legges til grunne vil også her nevnes kort. Denne oppgaven vil se på fiskerinæringens rolle for gjenreisningen, normaliseringen og utbyggingen av norsk

⁶ Melve 2018: 37

⁷ Melve 2018: 37

økonomi og sysselsetting og vil ta til verks både kvantitativ og kvalitativ metode. Gjennom kvantitativ metode vil det være mulig å analysere tabeller, figurer, tallmateriale eller statistikk for å kunne se noen røde tråder i det historiske materialet. Dybdeforståelsen av disse linjene derimot, slik som årsaker til eller følger av disse utviklingene, utarbeides i hovedsak gjennom kvalitativ metode. Ved å kombinere disse to metodene vil det derfor være mulig å ikke bare peke ut de sentrale linjene, men også muliggjøre etableringen av en dybdeforståelse som kommer godt med når en arbeider med problemstillingens spørsmål om rolle.

Den teori denne oppgaven i utgangspunktet tar høyde for er i hovedsak inndelingen av norsk næringslivshistorie mellom 1945 og 1955 i faser: Gjenreisingsfasen (1945-1949), normaliseringsfasen (1949-1952) og utviklingsfasen (1952-1955). Alle disse tre fasene har sine særegne kjennetrekke og utviklingsmønstre, og det vil derfor bli forsøkt å forklare de historiske funn ut fra disse mønstrene. Gjenreisningen mellom 1945 og 1949 kjennetegner de årene hvor gjenoppbygging av landets produksjonsevne var hovedprioritet. De lange krevende krigsårene medførte at mange av de samme restriksjonene som gjaldt under krigen fremdeles var gjeldende grunnet knapp varetilgang og sterkt kjøpepress. Under normaliseringen fra 1949 til 1952 ble mange av disse restriksjonene lettet og kjøpepresset redusert kraftig. Til slutt ser en at fra 1952 og utover – utbyggingen – var ettervirkningene av de lange krigsårene nærmest eliminert, og en ser heller mot en utbygging av et eksportorientert norsk næringsliv.⁸

1.5 Disposisjon

Oppgaven vil i første omgang forklare hva kvalitative og kvantitative metoder er og hvorfor disse er tatt i bruk i nettopp denne oppgaven. Kapittel 2.0 om metode vil også ta for seg hvordan en kan bruke kvantitativ og kvalitativ metode sammen, og forklare hvorfor dette legger til rette for utførelse av analysen og diskusjonen. Deretter vil et omfattende teorikapittel først ta for seg primærkildene, og deretter sekundærkildene. I det påfølgende kapitlet om analyse vil den kvantitative og kvalitative metoden bli bruk sammen, først for å peke ut den generelle trenden i utviklingen og deretter for å forsøke å forklare disse trendene. I kapitlet om diskusjon vil problemstillingen bli tatt opp igjen og diskutert i den samme tredelingen som analysen: fiskerinæringens utvikling, dets bidrag til økonomisk vekst og dets bidrag til økt sysselsetting mellom 1945 og 1955 ut fra de funnene som har blitt gjort i analysekapitlet. Til slutt vil oppgaven konkludere tredelt og forsøke å gi svar på problemstillingen.

2.0 Metode

2.1 Kvantitativ metode

Kvantitative metoder blir ofte assosiert med bruken av tallmateriale og statistikk. Vi kjenner flere fagområder både innen samfunnskunnskapen og naturvitenskapen som aktivt bruker tallmateriale i sin forskning, men her skiller historiefaget seg ut. Innen de andre fagområdene ser en ofte at forskeren har kontroll på sammenhengen mellom data og kontekst, men dette er ikke like lett for historikeren å kontrollere. Dersom forskere innen naturvitenskapen ønsker å vite hvordan to stoffer reagerer på hverandre, kan et forsøk hvor de blander stoffene gjennomføres flere ganger, med flere eller færre variabler inkludert. I motsetning til dette er historiske data allerede gitt, kan ikke

⁸ SSB 1965a: 36

gjensapes, og står derfor åpne med flere tolkningsspørsmål tilknyttet.⁹ Her kan de kvalitative kildene tilby et uttrykk for den manglende konteksten.

Bruk av kvantitativ metode i denne oppgaven vil i all hovedsak dreie seg om statistikk innen fiskeri, økonomi og sysselsetting mellom 1945-1955. Disse statistikkene vil også brukes i sammenheng med hverandre. Med dette menes det at en statistikk som for eksempel viser utvikling i antall mennesker med fisker som yrke, sees i sammenheng med en statistikk som årsverk per fisker for å kunne si noe om arbeidsmengden per fisker viser sammenheng med utviklingen i antall fiskere. En slik tilnærming til problemstillingen kan være svært nyttig ved analyse av kilder fra SSB som de årlige rapportene fra fiskeridirektøren, *Norges økonomi etter krigen* eller *Nasjonalregnskap 1865-1960*.

2.2 Kvalitativ metode

Ved spørsmål om betydning i historisk kontekst kan en ta i bruk kvalitativ metode. Denne metoden verdsetter mennesket som aktør i forskningen, og er derfor meget orientert etter hvordan personer har oppfattet, skrevet eller uttalt seg om temaer.¹⁰ Bruksområdet for denne typen metode i historisk forskning er stort, og eksempler inkluderer gjennomføring av aktive eller passive observasjoner og intervju. Ved bruk av kvalitativ metode kan man også gjennomføre den formen for metode denne oppgaven vil ta i bruk – diskursanalyse. I diskursanalysen er formålet å analysere både det materielle og språklige innholdet i en diskurs. Ved dette menes det å forsøke å peke ut hva som inngår i den offentlige samtalen, generelle oppfattelsen og forutsetningene bak gjennom analyse av tekst.¹¹

Denne metoden er godt egnet til det kildegrunnlaget som legges til grunne for denne oppgavens problemstilling. For å forsøke å plukke ut rollen til fiskerinæringen i to større utviklingslinjer som blomstrende økonomi og økt sysselsetting, vil det være hensiktsmessig å analysere diskursen i tekster som omhandler norsk fiskerinæring, økonomi og sysselsetting. For å konkretisere dette, legger kvalitative metode til rette for at tekster som eksempelvis Kolles *Norges fiskeri- og kysthistorie III: Ei næring tar form, 1880-1970*, Sejersteds *Norge i etterkrigstiden*, eller Langes *Primærnæringene moderniseres* kan leses fra et ståsted som tillater historikeren å analysere de bakenforliggende faktorene som blant annet kan fortelle noe om betydning og i denne oppgavens tilfelle – rolle.

2.3 Kvalitativ og kvantitativ metode sammen

Måten denne oppgaven vil ta for seg den aktuelle problemstillingen på vil være å bruke både kvalitativ og kvantitativ metode i symbiose. Forskjellige typer kilder krever forskjellige måter å arbeide med kildene på. Den kvantitative tilnærmingen er bedre tilpasset det statistiske tallmaterialet publisert av SSB angående fiskeriindustrien, økonomi og sysselsetting, mens den kvalitative bedre egner seg til å drive diskursanalyse til de nedskrevne verkene i regi Kolle, Sejersted og Lange. Kvantitativ metode kan være en god pekepinn for å finne en rød tråd til å beskrive utviklingstrekk. Denne metoden kan dog fremstå som noe upersonlig, og dermed være vanskelig å trekke slutninger av. Rent teoretisk, selv om kvantitativ metode kan avdekke at antall mennesker med fisker som yrke gikk ned fra 112 404 i 1945 til 90 499 i 1955, sier det lite om hvorfor antallet fiskere ble redusert eller følgene av denne reduksjonen. I disse tilfellene vil det å kunne

⁹ Melve 2018: 119

¹⁰ Vårdal 2019

¹¹ Dahl 2019

bruke kvalitativ metode skape en bredere forståelse av den fortidige virkeligheten. Dette danner grunnlaget for valget av begge disse metodene til følgende oppgave.

3.0 Teori

3.1 Årlige rapporter fra fiskeridirektøren (1945-1955)

De årlige rapportene fra fiskeridirektøren er omfattende, statistikkbaserte verk som informerer om og forklarer all aktivitet innen fiskerinæringen for det gjeldende året. Mellom 1945-1948 var Ola Brynjelsen direktør, men ble etter hvert erstattet av Klaus Sunnanå som satt i direktørstolen mellom 1948-1973.¹² Den første av publikasjonene denne oppgaven tar for seg, *Norges fiskerier 1945*, ble første utgitt i 1949 og dermed er det Sunnanå som står bak samtlige publikasjoner. Rapportene opplyser om så meget, men de statistikkene som er interessante for denne oppgaven er antall fiskere, total fangstmengde i tonn og totalt verdiutbytte av fangsten. Rapportene inkluderer også hvalfangst, men disse er ikke inkludert ettersom denne oppgaven spesifikt tar for seg fiskeriindustrien. Hver rapport inneholder også en generell beskrivelse av hvordan årets fiske artet seg. Hvert år har sitt eget dokument med statistikk fra det spesifikke fiskeriåret. Dette er gjeldende for alle tilfeller bortsett fra 1948, hvor årsrapporten ikke er tilgjengeliggjort. Tallene fra 1948 er derfor gjort opp av statistikk om 1948 fra rapporten i 1949, samt SSBs fiskeriopptelling 1. oktober 1948.

3.1.1 Norges fiskerier 1945

Norges fiskerier 1945 ble utgitt i 1949 og beskriver hvordan krigen, til tross for dets ende i Norge 8. mai 1945, bidro til driftsvanskene innad i næringen. Mye av dette ble attribuert til sesongfiske og hvordan mye av fangsten vanligvis ble dratt i land i løpet av årets første måneder, men at krigen da fremdeles herjet på norsk territorium. Likevel beskrives sluttresultatet som tilfredsstillende sammenlignet med resultatene fra 1944.¹³ Totalt 112 404 hadde fisker som yrke ved utgangen av 1945.¹⁴ Den totale fangstmengden endte til slutt på 755 715 tonn.¹⁵ Denne fangstmengden svarte til en total førstehåndsverdi på 189 millioner kroner.¹⁶

3.1.2 Norges fiskerier 1946

Norges fiskerier 1946 ble publisert i 1950 og rapporten beskriver hvordan de driftsvansker etter krigen som hadde vært sterkt påvirkelig i 1945, ikke var like gjeldende i 1946. Minefelter ble ryddet unna og færre havområder ble avsperrede. Den store hemningen skulle vise seg å bli krigens ødeleggelse og slitasje på redskaper, båter og foredlingsanlegg som ikke var erstattet eller fornyet. Denne redskapsmangelen virket noe hemmende på driften i 1946, men tross forutsetningene beskrives sluttresultatet fra 1946 som tilfredsstillende.¹⁷ Totalt 118 378 mennesker kunne titulere seg med yrkestittelen fisker ved årsskiftet.¹⁸ Den totale fangstmengden endte på 854 803 tonn.¹⁹ Denne fangsten genererte en førstehåndsverdi på 218 millioner kroner.²⁰

¹² Hallenstvedt 2009

¹³ Sunnanå 1949: 14

¹⁴ Sunnanå 1949: 13

¹⁵ Sunnanå 1949: 15

¹⁶ Sunnanå 1949: 15

¹⁷ Sunnanå 1950a: 14

¹⁸ Sunnanå 1950a: 13

¹⁹ Sunnanå 1950a: 15

²⁰ Sunnanå 1950a: 15

3.1.3 Norges fiskerier 1947

Norges fiskerier 1947 ble også utgitt i 1950. 1947 beskrives i denne rapporten som et rekordår. Den største fangstmengden som hadde blitt registrert over tidligere år var i 1933, og 1947 var ikke langt bak. Dette attribueres til strålende værforhold, men også til et utrolig oppsving i fangstmengde av spesifikke fiskeslag – deriblant torsk.²¹ Mengden torsk hadde steget med hele 236% fra fangstmengden i 1945.²² Det var 115 931 som kunne smykke seg med fiskertittelen i 1947.²³ Den totale fangsten var som tidligere nevnt svært høy og kom inn på 1 031 521 tonn.²⁴ Denne fangstmengden bidro til en førstehandsverdi på 299,5 millioner kroner.²⁵

3.1.4 Norges fiskerier i 1948

Som nevnt tidligere er ikke de offisielle statistikkene vedrørende Norges fiskerivirksomhet tilgjengeliggjort som eget dokument for året 1948. SSB publiserte dog sitt verk *Fiskeritelling 1. oktober 1948* i 1951 hvor det kom frem at tidligere telling av fiskere muligens hadde ligget noe høyt. I statistikken hadde nemlig alt mannskap blitt medregnet, både kokker, maskinister og øvrig mannskap til tross for at de ikke nødvendigvis var deltakende i selve fisket.²⁶ Det totale antallet fiskere i 1948 lå på 114 108 i statistikken.²⁷ Opptellingen fra SSB kom dog til 85 518, hvilket ikke nødvendigvis tilsvarte det reelle antallet fiskere, men tydeliggjorde et klart behov for nye kriterier til opptelling av dem.²⁸ Ettersom et eget dokument for Norges fiskerier i 1948 ikke ligger tilgjengelig, kan tall for å avdekke den totale fangsten og verdiutbyttet avdekkes ved å se på statistikken fra 1949 som sammenlignes opp mot tallene fra 1948. Dette året skulle vise seg å bli nok et rekordår med en totalfangst tilsvarende 1 317 811 tonn.²⁹ Denne fangstmengden tilsvarte en førstehandsverdi på totalt 336 millioner kroner.³⁰

3.1.5 Norges fiskerier 1949

Norges fiskerier 1949 ble publisert i 1951, men ble også publisert med visse mangler. Som nevnt avdekket fiskeritellingen fra SSB at tallene for antall fiskere i 1948 ikke tilsvarte realiteten og at måten en talte fiskere på måtte revideres. Dette var dog en tidkrevende prosess, og derfor er ingen tall på fiskere for året 1949 oppgitt i dette verket.³¹ I *Norges fiskerier 1951*, derimot, presenteres reviderte tall for årene 1949-1951. Der opplyses det totale antall fiskere i 1949 å ha vært 98 410.³² 1949 kjennetegnes med et greit fiskeår i historisk målestokk, men tallene både innen fangst og verdi viste en klar regresjon fra året før. Mye av dette ble attribuert til det enorme uværet som gjorde forholdene under vintersildfisket meget utfordrende.³³ Den totale

²¹ Sunnanå 1950b: 20

²² Sunnanå 1950b: 28

²³ Sunnanå 1950b: 15

²⁴ Sunnanå 1950b: 20

²⁵ Sunnanå 1950b: 20

²⁶ SSB 1951: 5

²⁷ SSB 1951: 2

²⁸ Sunnanå 1951: 15

²⁹ Sunnanå 1951: 19

³⁰ Sunnanå 1951: 19

³¹ Sunnanå 1951: 15

³² Sunnanå 1953: 148

³³ Sunnanå 1951: 18

fangstmengden dette året endte i 1 084 358 tonn.³⁴ Dette frembrakte en førstehandsverdi på omtrent 312,5 millioner kroner.³⁵

3.1.6 Norges fiskerier 1950

Norges fiskerier 1950 så dagens lys i 1952, og beskrev et særdeles godt fiskeår i norsk fiskerihistories målestokk. 1950 skal visstnok bare ha stått tilbake for rekordåret 1948 i forhold til total fangstmengde. Likevel sørget fangsten for en førstehandsverdi som overgikk den av rekordåret. Grunnlaget for dette ble gitt til det rike vintersildfisket som hadde sviktet året før. Med mer medgjørlige værforhold dannet dette sesongfisket grunnlaget for et meget godt år i den norske fiskeriindustrien.³⁶ Heller ikke denne utgaven inneholdt det totale antall fiskere for året, men det reviderte antallet fra *Norges fiskerier 1951* satte det totale antallet fiskere dette året til 98 324.³⁷ Den totale fangstmengden i 1950 hadde et sluttresultat på 1 278 668 tonn.³⁸ Dette resulterte i en samlet førstehandsverdi på 346 millioner kroner.³⁹

3.1.7 Norges fiskerier 1951

Norges fiskerier 1951 ble utgitt i 1953 og beskriver 1951 som et fiskeår ulikt det nasjonen noensinne hadde sett. Alle tidligere rekorder i forhold til fangstmengde og inntektsgenerering ble knust, og mye av det ble igjen attribuert til den enorme utviklingen innen sildefisket. Sammenlignet med 1950 ble det i 1951 hentet inn 308 879 tonn mer sild, hvilket økte den totale mengden sild og brisling til 1 204 598 tonn. Dette betyr med andre ord at brisling- og sildefangsten i 1951 alene utgjorde mer enn den totale fangstmengden i samtlige tidligere år med unntak av 1948 og 1950.⁴⁰ Tallet på antall fiskere i 1951 kom til 96 533.⁴¹ Den totale fangstmengden dette året utgjorde 1 668 525 tonn.⁴² Den totale førstehandsverdien på denne fangsten kom til 492,5 millioner kroner.⁴³

3.1.8 Norges fiskerier 1952

I 1955 ble *Norges fiskerier 1952* publisert. 1952 formidles i dette verket som nok et godt år for fiskeri i Norge – ganske likt det forgående året. Mengden sild hadde atter en gang steget, dog ikke i samme grad som mellom 1950 og 1951. Til gjengjeld hadde torskefangsten minket til sammenligning med tidligere år. Det totale antall fiskere ved utgangen av 1952 lå på 94 630 fiskere.⁴⁴ Totalt ble det hentet opp 1 669 552 tonn verdt av fisk dette året.⁴⁵ Denne fangsten resulterte i en førstehandsverdi på totalt 522,1 millioner kroner.⁴⁶

3.1.9 Norges fiskerier 1953

Norges fiskerier 1953 ble utgitt i 1956, og beskriver fortsettelsen av en allerede positiv trend i norsk fiskerinæring. Den totale vekten i tonn nådde ikke helt opp til tidligere

³⁴ Sunnanå 1951: 19

³⁵ Sunnanå 1951: 19

³⁶ Sunnanå 1952: 16

³⁷ Sunnanå 1952: 149

³⁸ Sunnanå 1952: 16

³⁹ Sunnanå 1952: 16

⁴⁰ Sunnanå 1953: 18

⁴¹ Sunnanå 1953: 15

⁴² Sunnanå 1953: 18

⁴³ Sunnanå 1953: 18

⁴⁴ Sunnanå 1955: 15

⁴⁵ Sunnanå 1955: 19

⁴⁶ Sunnanå 1955: 19

rekordår, men var likevel bemerkelsesverdig sammenlignet med andre nasjoner på kontinentet. Ingen nasjoner i Europa hadde større årsfangst enn Norge, med Storbritannia og Vest-Tyskland på plassene bak med henholdsvis 1 121 600 og 730 400 tonn.⁴⁷ Det totale antallet fiskere ved utgangen av 1953 ble registrert å være 93 940.⁴⁸ Fangsten dette året kom helt opp i 1 398 397 tonn fisk.⁴⁹ Denne fangsten genererte totalt 486 millioner kroner.⁵⁰

3.1.10 Norges fiskerier 1954

Norges fiskerier 1954 ble utgitt i 1957 og i denne utgaven beskrives det som til dette tidspunktet i norsk historie hadde vært et kjempeår for norsk fiskeri. Nye rekorder ble satt og mye av æren gis til det sterke vintersildfisket utenfor kysten av Møre og Romsdal. Brisling og sild utgjorde dette året 1 470 399 tonn av den totale fangsten.⁵¹ Dette året var det totalt 91 806 norske fiskere som patruljerte havet i jakten på fisk.⁵² Sluttresultatet for den totale fangsten endte til slutt på et rekordhøyt 1 904 881 tonn.⁵³ Dette rekordhøye resultatet ledet til en total førstehandsverdi på 567,8 millioner kroner.⁵⁴

3.1.11 Norges fiskerier 1955

Den aller siste av Sunnanås årsrapporter fra den norske fiskeriindustrien denne oppgaven vil ta for seg er *Norges fiskerier 1955*, publisert i 1957. I dette dokumentet rapporteres det om den foreløpig største avkastningen på førstehandsverdi til dette tidspunktet i norsk fiskerihistorie. Selv om fangstmengden på langt nær nådde helt opp til fangsten året før, ble det tatt en mindre mengde sild og brisling, men en større konsentrasjon skrei og torsk, krabbe og reker enn årene tidligere.⁵⁵ Det totale antallet norske fiskere dette året ble registrert å være 90 499.⁵⁶ Den årlige fangsten dette året tilsvarte totalt 1 646 872 tonn fisk.⁵⁷ Dette årets fangst genererte den totale førstehandsverdien på rekordhøye 609,7 millioner kroner.⁵⁸

3.2 Norges økonomi etter krigen

Norges økonomi etter krigen publisert av Statistisk sentralbyrå i 1965, og tar for seg Norges økonomiske utvikling fra de kriserammede krigsårene frem til dets utgivelse i 1965. I dokumentets kjerne står de lange utviklingslinjene fra etterkrigstidens økonomi, og forsøket på å sette disse inn i et historisk perspektiv. Samtidig som disse linjene både settes under lupe, drøftes og forklares, tydeliggjøres det faktum at de utviklingslinjene en ser i etterkrigstiden bare er forløpere for langtidstendenser som gjør seg gjeldende gjennom de neste tiårene i norsk historie.⁵⁹ Disse utviklingslinjene forklares både gjennom statistikk og historisk kontekst, og konkretiseres også under utvalgte faser som

⁴⁷ Sunnanå 1956: 17-18

⁴⁸ Sunnanå 1956: 11

⁴⁹ Sunnanå 1956: 17

⁵⁰ Sunnanå 1956: 17

⁵¹ Sunnanå 1957a: 16

⁵² Sunnanå 1957a: 11

⁵³ Sunnanå 1957a: 16

⁵⁴ Sunnanå 1957a: 16

⁵⁵ Sunnanå 1957b: 15-16

⁵⁶ Sunnanå 1957b: 11

⁵⁷ Sunnanå 1957b: 14

⁵⁸ Sunnanå 1957b: 14

⁵⁹ SSB 1965b: 35

er observerbare i etterkant av andre verdenskrig: Gjenreisingsfasen (1945-1949), normaliseringsfasen (1949-1952), samt utbyggingsfasen (1952-1955).

3.2.1 Gjenreisingsfasen (1945-1949)

Gjenreisingsfasen er et begrep brukt for å beskrive de første årene like etter krigens slutt i Norge 8. mai 1945. Perioden kjennetegnes ofte med et sterkt statlig fokus på å gjenreise landets produksjonsevne. Det ble kalkulert med at 20 prosent av landets realkapital gikk tapt under krigsårene. Mye av denne kapitalen hadde gått hardt ut over flere av landets eksportnæringer – deriblant fiske, som så en reduksjon på 43 prosent fra førkrigsårene. Bunnskrapte økonomiske lagre økte vanskene ytterligere i denne perioden.⁶⁰ Disse faktorene sørget for at mange av de restriksjoner som hadde blitt lagt under andre verdenskrig, forble opprettholdt også i denne fasen. Dette ble sett på som en nødvendighet for å kunne gjenreise norsk økonomi.⁶¹ En annen problemstilling som presenterte seg i denne fasen var at 90 000 nordmenn hadde vært tilknyttet tyske arbeidsplasser under krigen enten direkte eller indirekte. I tillegg til disse, regner en at omtrent 50 000 hadde vært tilknyttet krigsinnsats enten utenfor eller innenfor norske grenser. I alt tilsvarte dette 140 000 nordmenn som plutselig stod arbeidsledige på bar bakke.⁶² Når en i tillegg tenker seg at disse 140 000 skulle inkluderes i et allerede krigsherjet og uorganisert næringsliv, skjønner en hvilke massive utfordringer nasjonen stod ovenfor i denne perioden.

3.2.2 Normaliseringsfasen (1949-1952)

Normaliseringsfasen er navnet på perioden som følger etter gjenreisingsfasen og strekker seg over 1949-1952. Denne fasen kjennetegnes gjerne med at de restriksjoner som hadde blitt videreført fra krigsårene til også gjenreisingsfasen i større grad opphører. Allerede i 1949 ble konsumvarerasjoneringen av varer som egg, melk, fløte, bensin og skotøy opphevet. I 1951 fulgte alle restriksjoner for matvarer med unntak av ost, mens det i løpet av 1951 ble hevet for sukker, kaffe og tekstiler.⁶³ Det er i denne perioden at norske myndigheter, etter flere måneder med skepsis grunnet ønsket om en nøytral rolle under den pågående konflikten mellom USA og Sovjetunionen, takket ja til Marshallplanen, hvilket kan ha bidratt til oppmykningen av disse restriksjonene på dette tidspunktet.

3.2.3 Utbyggingsfasen (1952-1955)

Fasen fra 1952 og utover betegnes gjerne som en utbyggingsperiode i norsk økonomi. De tre første årene av denne fasen kjennetegnes med en utbyggingspolitikk og maskinimport over de nivåene myndighetene hadde lagt til grunne som retningslinjer. En rekke bremsetiltak på import ble derfor innført mellom 1954 og 1955 for å forhåpentligvis fremtvinge en omlegging av det norske næringslivet fra å bli mindre avhengig av importvarer og mer orientert mot eksport av egne produksjonsvarer. Til en viss grad fungerte disse tiltakene også. I bygg- og anleggsvirksomheten ble antallet sysselsatte redusert med omtrent 10 000 mennesker. Noe av den frigjorte arbeidskraften endte opp tilbake i primærnæringer som jordbruk eller fiske, men mange av dem endte også opp i handel, transport og til dels industrien.⁶⁴

⁶⁰ SSB 1965b: 365

⁶¹ SSB 1965b: 36

⁶² SSB 1965b: 364

⁶³ SSB 1965b: 36

⁶⁴ SSB 1965b: 400

3.2.4 Endring i næringenes bidrag til BNP

Bruttonasjonalprodukt (BNP) indikerer verdien av de varer og tjenester som blir produsert i et land i løpet av et år, minus verdien av de varene og tjenestene som blir brukt under produksjonen. BNP brukes ofte som et mål på velstandsnivået i et land, er tett tilknyttet økonomisk situasjon.⁶⁵ BNP danner derfor en tilfredsstillende måleenhet for denne oppgaven. Gjennom de første årene etter andre verdenskrig er det vel dokumentert at den enorme inntektsøkningen førte til forskyvninger i de individuelle næringers bidrag til Norges bruttonasjonalprodukt. Primærnæringene jordbruk, skogbruk, fiske og fangst skulle vise seg å være de næringene med langsamst produktjonsvekst. Sammenlignet med annen vareproduksjon og transport som bergverksindustri, bygg og anlegg, kraft og vannforsyning, sjøfart, annen samferdsel eller tjenester utenom transport som boligjenester, varehandel og andre tjenester, hadde primærnæringene en merkbar nedadgående påvirkningskraft på nasjonens BNP i perioden 1945-1955. Mens annen vareproduksjon og transport hadde en gjennomsnittlig vekstrate for perioden på 5,0 prosent og tjenester utenom transport en vekstrate på 4,1 prosent, hadde primærnæringene en samlet nedadgående årlig vekstrate tilsvarende -0,1 prosent.⁶⁶

3.2.5 Endring i næringenes sysselsetting

Sysselsettingsmønsteret i perioden 1945-1955 endret seg også ifølge tallene bort fra de tradisjonelle primærnæringene som fiske, skogbruk, jordbruk og fangst til vareproduksjon og transport-, samt tjenesteytende næringer. I den aktuelle perioden tilsvarte vekstraten på sysselsettingen innen disse primærnæringene omtrent -2,8 prosent. Til sammenligning opplevde sekundærnæringene knyttet til vareproduksjon og transport en vekstrate på 0,8 prosent, mens de tjenesteytende næringene, også kjent som servicenæringer eller tertiærnæringer, opplevde den aller største årlige økningen i antall sysselsatte på 1,9 prosent.⁶⁷

3.3 Nasjonalregnskap 1865-1960

Nasjonalregnskap 1865-1960 er et verk utgitt av Statistisk sentralbyrå i 1965. Verket tar for seg alt av regnskap innen nasjonen Norge fra 1865 frem til 1960. De statistikkene som er interessant for denne oppgaven er tallene på sysselsetting, samt tallene på fiskerinæringens bidrag til Norges bruttonasjonalprodukt. Der *Norges økonomi etter krigen* tar for seg den prosentvise regresjonen i primærnæringenes bidrag til BNP, tillater nasjonalregnskapet å se på fiskerinæringen spesifikt, samt dets bidrag til nasjonens bruttonasjonalprodukt.

3.3.1 Endringer i fiskerinæringens bidrag til BNP (1945-1955)

I perioden 1945-1955 opplevde Norges BNP økning en i historisk perspektiv omtrent ikke hadde sett maken til. Fiskerinæringens prosentvise bidrag til dette bruttonasjonalproduktet viser noen årlige svingninger, men holder seg forholdsvis stabilt mellom 2 til 2,4 prosent. Disse prosentandelene inkluderer 2,04% i 1946, 2,38% i 1947, 2,45% i 1948, 2,01% i 1949, 2,05% i 1950, 2,38% i 1951, 2,20% i 1952, 1,99% i 1953, 2,23% i 1954 og 2,24% i 1955.⁶⁸

⁶⁵ SSB 2019

⁶⁶ SSB 1965b: 46

⁶⁷ SSB 1965b: 49

⁶⁸ SSB 1965a: 68-69

3.3.2 Endringer i fiskerinæringens bidrag til sysselsetting (1945-1955)

Nasjonalregnskapet mellom 1865 og 1960 måler sysselsetting ut fra måleenheten årsverk. Årsverk er en betegnelse for det arbeid en arbeidstaker i full stilling har mulighet til å utføre i løpet av et år.⁶⁹ Dersom en sammenligner det totale antall årsverk innen fiskeriindustrien med det totale antall årsverk for alle næringer i Norge, ser en at det også her er noen variasjoner, men en slags stabil fluktuering mellom 3,3 og 3,5 prosent. De årsverk som legges til grunne for sysselsatte fiskere utgjør 3,39% i 1946, 3,26% i 1947, 3,57% i 1948, 3,49% i 1949, 3,42% i 1950, 3,49% i 1951, 3,47% i 1952, 3,49% i 1953, 3,45% i 1954 og 3,32% i 1955 av det totale antall årsverk blant Norges sysselsatte.⁷⁰

3.4 Norges fiskeri- og kysthistorie III: Ei næring tar form, 1880-1970

Norges fiskeri- og kysthistorie III: Ei næring tar form, 1880-1970 er en del av en bokserie som strekker seg over fem utgaver, og tar for seg norsk fiskeri- og kysthistorie over flere århundrer. Det er det første nasjonale, helhetlige verket som beskriver norsk fiskerivirksomhet fra begynnelsen til nåværende tid. Disse bøkene tar for seg både fiskeriindustriens historiske rolle og betydning, men også hvordan kysten har formet norske kystsamfunn og kultur over lang tid, og er på så måte et bidrag til forståelsen av Norge som fisk- og kystnasjon. Den aktuelle utgaven for denne oppgaven, *Norges fiskeri- og kysthistorie III* ble utgitt i 2014, og står med professor Nils Kolle i spissen. Utgaven tar for seg den lange veien fra sesongbasert fiske av sild, torsk og andre fiskelag i de meste i nærliggende farvann i 1880, gjennom turbulente krigsår, økonomisk krise og til årlig fiske i nære og fjerne farvann, med en effektiv fiskeflåte, et bredt spekter av redskaper og annen hensiktsmessig teknologi i 1970.⁷¹

3.4.1 Norges fiskeri i etterkrigstiden

De første ti årene etter andre verdenskrig blir ofte i norsk historieskrivning beskrevet som en sammenhengende vekstperiode innen alle områder av samfunnslivet, og fiskerinæringen er intet unntak. Årsakene til den utrolige fremgangen skyldes flere forhold. Blant annet høstet næringen frukter av de innskrenkinger som hadde blitt lagt på virksomheten i løpet av krig- og mellomkrigsår. Dette førte naturlig nok til veldig gode marine ressursgrunnlag i etterkant av krigen, og med et Europa i en gjennomgående gjenoppbyggingsfase var det en enorm etterspørsel etter fisk på kontinentet. I perioden mellom 1945-1955 ble det også gjort statlige inngrep for å utbygge og modernisere næringen. En rask teknologisk utvikling førte til at fiskere etter hvert, uansett vær- eller vindforhold, kunne finne og fange fisken mye mer effektivt – ikke bare lenger langs kysten, men senere også ute på det åpne hav. 1945-1955, samt tiårene frem til 1970, markerer for så vidt også det som omtales som den siste frie epoken i fiskeriindustrien hvor egentlig bare fiskebestanden, markedet og teknologien satte grenser for utbyttet. I senere tid har det kommet flere restriksjoner på tillat fangstmengde eller tildeling områder, men slike forbehold var ikke gjeldende under denne epoken.⁷² Summen av dette gjør at norsk fiskerinæring disse årene kanskje opplevde det som er næringens mest fremgangsrike år i nyere tid.

⁶⁹ Jakhelln 2019

⁷⁰ SSB 1965a: 328-329

⁷¹ Kolle 2014: 9

⁷² Kolle 2014: 393

3.4.2 Opprettelsen av Fiskeridepartementet

En av de viktigste årsakene til fiskeriindustriens gryende utvikling i etterkrigsårene var opprettelsen av næringens eget departement i 1946. Siden 1920-årene hadde Norsk Fiskarlag hatt opprettelsen av et eget fiskeridepartement på agendaen.. Opprettelsen av et eget fiskeridepartement ville signalisere at næringen var i utvikling og dermed øke fiskerinæringens status og anseelse.⁷³ Et viktig steg i arbeidet mot et eget departement var innvalget av Reidar Carlsen som fiskeriminister i Gerhardsens regjering etter krigen. Carlsen ble beskrevet som en visjonær som kom inn som et uvær i norsk politikk og stod for en kraftig moderniseringspolitikk innen fiskerinæringen.⁷⁴ Dette førte både til opprettelsen av Fiskeridepartementet i 1946, men også innsettelsen av Klaus Sunnanå som ny fiskeridirektør i 1948 som erstatter for Ola Brynjelsen. Sunnanå hadde tidligere figurert som sekretær i Norsk Fiskarlag, og en følte derfor at Sunnanå var en representant for yrkesfiskerne.⁷⁵ Som fiskeridirektør var Sunnanå meget dyktig og stod for den samme effektivisering- og moderniseringspolitikken som fiskeriminister Carlsen.⁷⁶

3.4.3 Gjenreisningen, filet- og fryseindustrien

Det viktigste punktet på dagsordenen etter krigens ende i Norge 8. mai 1945 var naturlig nok gjenreisningen. Med dette menes gjenoppbygging av hus, bygder, tettsteder og byer, men også båter, kaianlegg, fabrikker og fiskebruk. Særlig Finnmark og Nord-Troms var katastrofeområder hvor store deler av tettstedene hadde blitt bombet og brent ned høsten 1944. Men også andre steder i landet stod gjenreisningen på dagsordenen, og i London satt kommende fiskeridirektør Klaus Sunnanå, kommende finansminister i Gerhardsen-regjeringen Erik Brofoss og flere andre over planleggingsbordet for hvordan norsk fiskeriindustri skulle bygges opp igjen når krigen var over.⁷⁷ Et sentralt element i denne Londonplanen var etablering av en norsk filet- og fryseindustri. Frossenfilet ble hauset opp som fremtidens fiskeprodukt, og med staten som eier og utbygger, kunne denne industrien etablere seg i disse kriserammede områdene i Nord-Troms og Finnmark. På slikt vis ble raseringen av de tidligere fiskebruk og annen produksjonsvirksomhet i disse områdene sett på som muligheten for å bygge noe helt nytt og moderne.⁷⁸ For myndighetene ble denne fryse- og filetindustrien en særdeles viktig nøkkel til den raske gjenreisningen av Norges fiskeriindustri. Ikke bare skapte etableringen av denne industrien flere arbeidsplasser for frigjort arbeidskraft etter krigsårene, den tillot også Norge å effektivisere fileteringen av råmaterialet og sørget for en forbedret konservering av fisken slik at den også kunne transporteres over lengre avstander og dermed økte dets attraktivitet som eksportvare.⁷⁹

3.4.4 Trålsaken

Tråling er en fisketeknikk som baserer seg på en prosess hvor et nettelement dras etter et fartøy for å samle opp fisk og andre organismer som befinner seg i havet eller langs havbunnen.⁸⁰ Med maskindrevne fartøy til å trekke trålen, seilte denne fiskemetoden opp som den aller mest effektive i denne perioden. Etableringen av filet- og fryseindustrien i nord førte til at det ble reist et spørsmål om liberalisering av den strenge, restriktive trålerlovgivningen som ble etablert på 1930-tallet. De nye fabrikkene hadde behov for

⁷³ Kolle 2014: 398

⁷⁴ Kolle 2014: 401

⁷⁵ Kolle 2014: 404

⁷⁶ Kolle 2014: 405

⁷⁷ Kolle 2014: 406

⁷⁸ Kolle 2014: 407

⁷⁹ Kolle 2014: 407

⁸⁰ Rozwadowski 2018: 140

råmateriale for å kunne drive virksomhet, og trålfiske ble dermed sett på som den mest effektive måten å gjennomføre dette på.⁸¹ Reaksjonene lot ikke vente på seg, og da spørsmålet skulle tas stilling til i 1947 utpekte det seg to klare opposisjoner. Flertallet, deriblant fiskeridirektøren, som så positivt på trålfiske som fremtidens måte å drive fiskeri på. På den andre siden, mindretallet, stod Norges Fiskarlag som fryktet at næringen skulle industrialiseres, at utenforstående kapitalkrefter skulle få innpass i næringen og på så måte være en trussel mot det romantiske bildet av fiskeryrkets natur – en båt, en mann og følelsen av å være sin egen herre på bølgen blå.⁸² Grunnet denne markante opposisjonen, trådte norske myndigheter meget varsomt i sitt arbeid med trålerloven. I 1951 nådde debatten sitt bristepunkt og forslag til en ny, mer liberal trålerlov med kontrollert trålflåteutbygging som hovedpunkt ble lagt frem. Med fiskeriminister Reidar Carlsen i spissen og partikollega Jens Steffensen som frontfigur for opposisjonen, fikk den nye loven vedtakelse med 50 mot 36 stemmer i Stortinget. Vedtakelsen av den nye trålerloven skulle vise seg å bli svært viktig for norsk fiskerinæring de kommende årene, som på dette tidspunktet kunne sette i gang arbeidet med utbygging av en norsk trålerflåte.⁸³

3.5 Norge i etterkrigstiden

Norge i etterkrigstiden tar for seg de innenriks- og utenrikspolitiske, samt økonomiske og strukturelle utfordringene og endringene Norge stod overfor i etterkant av andre verdenskrig. Norges økonomiske situasjon omtales som nedbrutt, men dog kanskje ikke like ille som først forventet. Publikasjonen i 1945 av Statistisk sentralbyrå – *Hva krigen kostet Norge* – anslo at nasjonens nasjonalformue var redusert med 5 milliarder kroner under krigen. Det tallet skulle dog etter hvert vise seg å være alt for høyt, da det ikke ble medregnet de omfattende utbyggingsprosjekter og utvidelser tyskerne hadde foretatt seg under sin okkupasjon av Norge.⁸⁴ Blant annet er det vel dokumentert at tyskerne så stort potensiale i dypfrysing av matvarer for konservering og derfor bygde flere fryse- og fileteringsanlegg med formål om å forsyne den tyske befolkningen med norsk fisk under okkupasjonen.⁸⁵ I tillegg til dette hadde de også foretatt seg en sterk utbygging av veier, havner, vannkraft og jernbane. Denne virksomheten gjorde dog innvirkning på norsk økonomi. Mye av pengene brukt for å betale for denne utbyggingen ble lånt av Norges bank, og derfor var det mye penger i omløp blant befolkningen innen krigens slutt. Som tidligere etablert, vet en dog at det var lite å kjøpe for pengene grunnet finansminister Erik Brofoss' fokus på gradvis overgang mellom krigs- og fredsøkonomi med opprettholdelse av restriksjoner fra krigsdagene. Disse restriksjonene kunne dog gradvis lettes etter Norges utenriksminister – Halvard Lange – undertegnet Marshallhjelp-avtalen 3. juli 1948.⁸⁶

3.5.1 Marshallhjelpen

I perioden 1948-1952 mottok Norge totalt 439 millioner amerikanske dollar for å kunne gjøre bukt med løpende kostnader som resultat av krigsårene.⁸⁷ Av det første statsbudsjettet publisert etter krigen i februar 1946, var det nemlig mulig å lese at den gjenreising som Norges regjering hadde sett for seg ville kreve store importoverskudd og

⁸¹ Kolle 2014: 408

⁸² Kolle 2014: 408

⁸³ Kolle 2014: 409

⁸⁴ Sejersted 2019

⁸⁵ Kolle 2014: 497

⁸⁶ Sejersted 2019

⁸⁷ Erichsen, Halvorsen 1998: 3

tilbakeholdenhet når det gjaldt konsum av varer både i det private og offentlige.⁸⁸ Marshallhjelpen kan i dette tilfellet beskrives som en ekstra finansieringskilde, hvilket gjorde at disse restriksjonene for konsumvarer kunne oppheves tidligere enn forventet. Disse økonomiske gavene og lånene hjalp til å endre retningen til den norske planøkonomien bort fra et strebende ønske om å gjenoppbygge det tapte, men heller mer orientert mot fremtidsinspirerte, produktivitetsfremmende tiltak.⁸⁹

3.6 Primærnæringene moderniseres

Primærnæringene moderniseres ble skrevet av professor Even Lange i 2015. Artikkelen beskriver hvordan primærnæringene ble påvirket i etterkant av andre verdenskrig og hvordan sysselsettingsmønsteret innad i primær-, sekundær- og tertiærnæringene endret seg. Ifølge Lange hadde primærnæringene jordbruk, skogbruk, fiske og fangst en meget sterk stilling også etter krigsårene i Norge. Men de kommende årene endret dette seg drastisk. Antall ansatte i primærnæringene hadde en soleklar nedgang, men produksjonen økte likevel.⁹⁰ Denne utviklingen er gjerne attribuert til en gjennomgående modernisering og effektivisering som i etterkant har blitt omtalt som det nye hamskiftet.

3.6.1 Det nye hamskiftet

Overgangen fra selvforsyning til salgorientert arbeid i primærnæringene som følge av industrialiseringen på 1800-tallet har fått tilnavnet det store hamskiftet. I etterkant av andre verdenskrig opplevde de hundre tusenvis av ansatte innen primærnæringene igjen en voldsom omveltning, hvilket har fått tilnavnet det nye hamskiftet. Ny teknologi, effektivisering og modernisering førte til en arbeidshverdag innen primærnæringene som tillot de ansatte å øke produktiviteten samtidig som den totale arbeidsmengden ble redusert. Innen fiskerinæringen spesifikt ble denne overgangen særdeles tydelig gjennom blant annet økte muligheter til å bruke kraftblokk med hydraulikk, hvilket gjorde prosesser som for eksempel å slippe eller dra inn trål lettere. I tillegg til dette ble nye letemetoder slik som ekkoloddet eller sonar mye mer tilgjengelig for fiskerne. Resultatet av dette var at en ikke lenger trengte å drive fiske sesongbasert, men kunne drive helårsfiske hvilket igjen økte produktivetsnivået innen næringen.⁹¹

4.0 Analyse

4.1 Fiskerinæringens fremgang (1945-1955)

Skal en lese fiskerinæringens fremgang utelukkende basert på kvantitative data, ser man en klar og tydelig fremgang ut fra tallene publisert i de årlige rapportene fra fiskeridirektør Klaus Sunnanå. En ser at det med få årlige variasjoner stort sett viser en klar og tydelig årlig fremgang både på total fangstmengde, samt også de totale førstehåndsverdiene av denne fangsten. Disse stabile økningene med liten variasjon vitner om en næring i fremgang, og hvilket også er mulig å tyde av kvalitative kilders beskrivelse av næringen i etterkrigsårene.

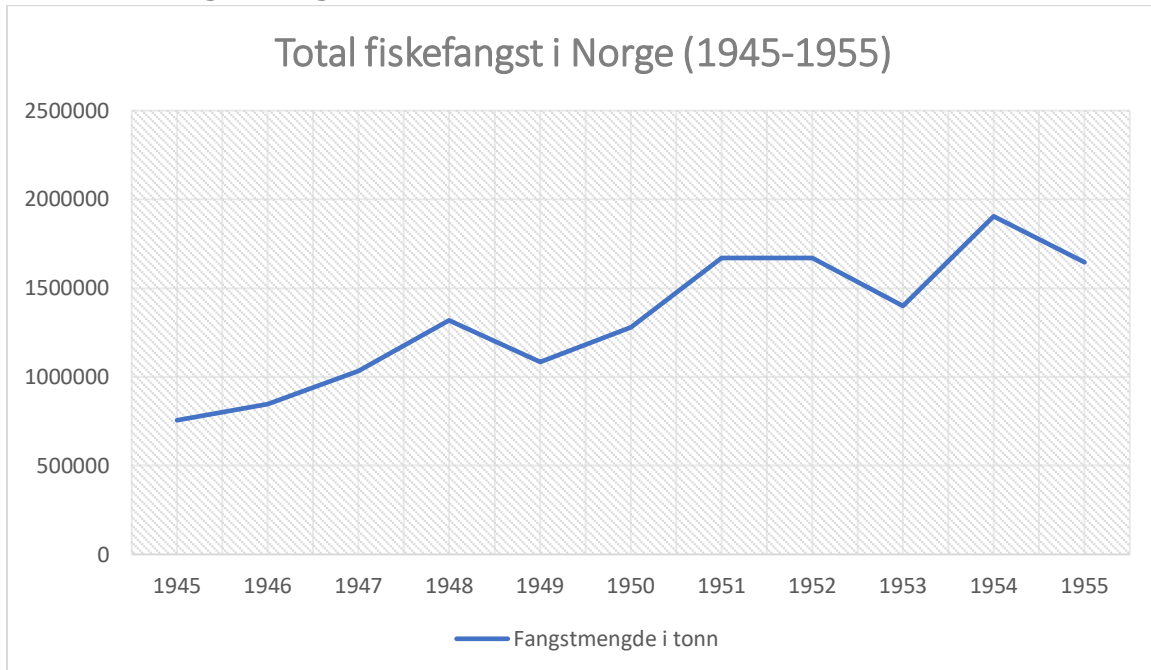
⁸⁸ Erichsen, Halvorsen 1998: 4

⁸⁹ Sejersted 2019

⁹⁰ Lange 2015

⁹¹ Lange 2015.

4.1.1 Økt fangstmengde

Figur 1: Total fiskefangst i Norge (1945-1955). Gjort opp av de årlige fiskerirapportene fra fiskeridirektør Klaus Sunnanå.

I perioden 1945-1955 opplevde norske fiskere en solid økning i total fangstmengde fra 755 715 tonn i 1945 til 1 646 872 tonn i 1955. I løpet av denne perioden ble også nasjonens beste årsutbytte i total fangstmengde registrert i 1954 med 1 904 881 tonn. En ser at norsk fiskeri også i denne perioden opplevde små årlige variasjoner, slik som i 1949 da den reduserte fangstmengden ble tilskrevet de dårlige værforholdene under vintersildfisket.⁹² Grunnet den økte fangstmengden i Norge i denne perioden kan attribueres til flere forskjellige forhold, deriblant det politiske landskapet, ny teknologi, bedre marine ressursgrunnlag og lettelse av restriksjoner på fangst og fangstmetoder.

4.1.2 Det politiske landskapet

En av de viktigste årsakene til utviklingen av Norges fiskerinæring tillegges det politiske landskapet i nasjonen i etterkant av krigen. Som nevnt stod den nyvalgte fiskeriminister under Gerhardsen-regjeringen, Reidar Carlsen, for en moderniserings- og effektiviseringspolitikk når det kom til fiskerinæringen. Et resultat av dette ble opprettelsen av næringens eget departement i 1946, og innsettelse av Klaus Sunnanå som fiskeridirektør i 1948. Som kjent var også Sunnanå, i likhet med Carlsen, en visjonær når det kom til utbygging og modernisering av fiskerinæringen. Carlsen og Sunnanå stod også for samme politikk når det kom til lettelse av restriksjoner for fangstmengder og fangstmetoder, slik som eksempelvis tråling.⁹³ Tenkelig er det derfor muligens at denne unisone visjonen fra Fiskeridepartementet og den norske staten kan ha hatt stor innvirkning på næringens teknologiske fremgang og lettelse av restriksjoner i etterkrigsårene.

4.1.3 Ny teknologi

Denne visjonære innstillingen til utviklingen av næringen medførte at staten viet penger til den teknologiske utviklingen i etterkrigsårene. Flere nyvunnede teknologiske

⁹² Sunnanå 1951: 18

⁹³ Kolle 2014: 405

fremskritt ble gjort som for eksempel bruk kraftblokk med hydraulikk. Gjennom kraftblokk med hydraulikk ble det enklere å drive virksomhet som for eksempel å dra trål, hvilket i tur åpnet mulighetene for å drive et mer effektivt fiske.⁹⁴ I tillegg til dette ble det gjennomført utvidet installasjon av ekkolodd og sonar på norske fiskefartøyer. Det første ekkoloddet installert i norsk fiskefartøy kom i 1934, og både ekkolodd og sonar ble videreutviklet for å kunne få overtak i undervannskrigene som pågikk gjennom krigsårene.⁹⁵ Disse nye teknologiske fremskrittene implementering i norsk fiskeriindustri fikk flere følger. Først og fremst gjorde det fisket mer effektivt. Det ble etter hvert mulig å hente inn større mengder fisk på vesentlig kortere tid hvilket naturlig nok hjalp til å øke den totale fangstmengden. I tillegg til dette tillot disse hjelpemidlene, da kanskje spesifikt ekkoloddet og sonaren, norske fiskere å drive helårsfiske i stedet for sesongbasert fiske. Ekkolodd- og sonarteknologi muliggjorde effektiv lokalisering av fiskebestand under alle årets tider, hvilket førte til at norske fiskere ikke lenger måtte jakte i blinde på fangsten som skjulte seg under havmassene, eller eventuelt lene seg på erfaringsbasert kunnskap om spesifikke fiskebestanders bevegelsesmønster – hvilket naturlig nok kunne endre seg noe fra sesong til sesong. Denne overgangen fra sesongbasert til helårsfiske i løpet av denne perioden seiler dermed opp som en av de ledende årsakene til den økte fangstmengden.

4.1.4 Bedre marine ressursgrunnlag

En faktor som heller ikke kan undermineres for den økte fangstmengden i etterkrigsårene var de gode marine ressursgrunnlagene som eksisterte i etterkant av kriserammede krigsår. Spesielt mellomkrigsårene var i stor grad preget av overfiske i verdenshavene. På 1930-tallet kunne britenes direktør for fiskerietterforskning, E.S. Russell, blant annet peke til substansielle tall som viste et fall i torsk- og flyndrebestanden i Nordsjøen.⁹⁶ Gjennom krigsårene fikk naturlig nok krigsvirksomhet mer oppmerksomhet enn fiskeri, og flere restriksjoner ble også lagt på fangstmengder i denne perioden. Disse restriksjonene hadde tillatt det yrene marine livet i norske farvann å opparbeide seg selv til et nivå som var mye sunnere enn det hadde vært i årene før krigen. Dette gode marine ressursgrunnlaget var en av de utslagsgivende årsakene til de gode fiskeriresultatene i etterkrigstiden, da bedre ressursforutsetninger tillot norske fiskere å hente opp mer fisk fra havdypet.

4.1.5 Lettelse av restriksjoner

En annen faktor som spilte stor rolle for den økte fangstmengden i etterkrigsårene, var lettelse av restriksjoner. Dette gjaldt både fangst- og fangstmetoderestriksjoner, men den restriksjonsmodifiseringen som tradisjonelt står mest unisont med oppgang i norsk fiskeri etter andre verdenskrig, er trålsaken. Innsettelsen av ny trålerlov i 1951 og starten på utbyggingen av en egen norsk trålerflåte dannet grunnlaget for de økte fangstmengdene.⁹⁷ Blant annet la den norske trålerflåten til rette for de imponerende fangstmengderesultatene i både 1952, 1954 og 1955. Lettelsen av disse restriksjonene kom også naturlig nok som en følge av det fremtidsrettede politiske landskapet anført av Carlsen og Sunnanå, og dannet sammen med de andre faktorene et veldig godt grunnlag for den vesentlige økningen fangstmengde produsert av norske fiskere i perioden 1945-1955.

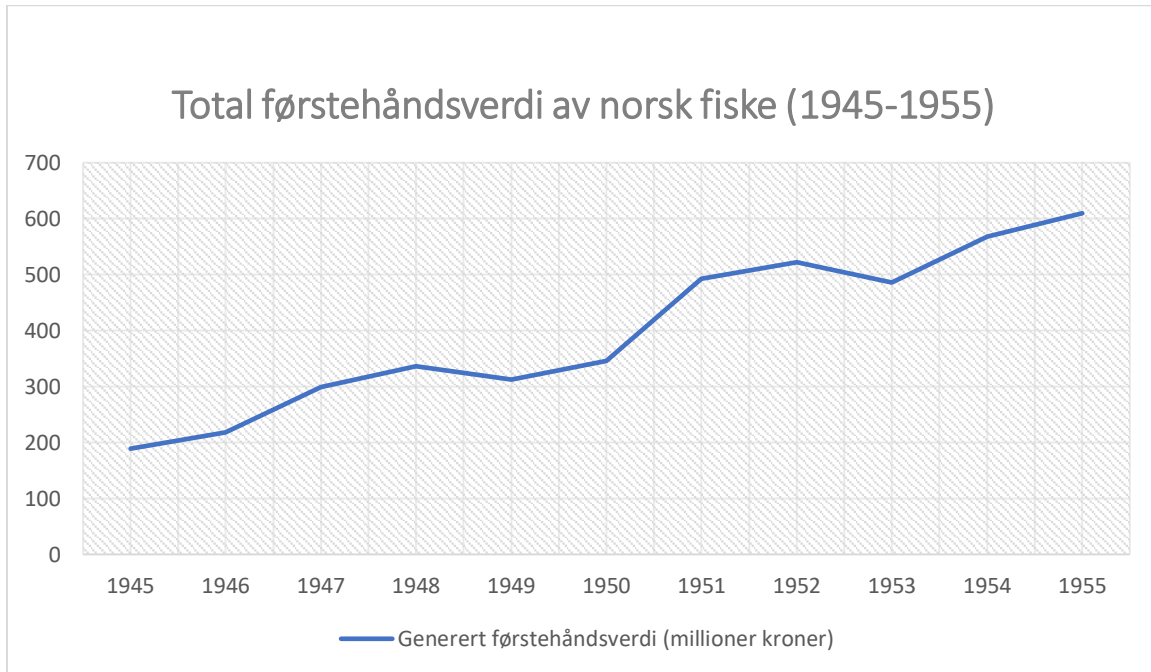
⁹⁴ Lange 2015

⁹⁵ Kjerstad 2020

⁹⁶ Finley, Oreskes 2012: 245-250

⁹⁷ Kolle 2014: 409

4.1.6 Økte førstehåndsverdier

Figur 2: Total førstehåndsverdi av norsk fiske (1945-1955). Statistikken er gjort opp av de årlige fiskerirapportene publisert av fiskeridirektør Klaus Sunnanå.

De økte førstehåndsverdiene av norsk fiske mellom 1945 og 1955 utgjør sammen med den økte fangstmengden de to grunnpilarene for fremgang i norsk fiskerinæring de ti første årene etter andre verdenskrig. I 1945 genererte norsk fiskefangst totalt 189 millioner kroner, mens fangsten produserte 609,7 millioner kroner i 1955. Mye av grunnlaget for de økte førstehåndsverdiene av norsk fiske kan tillegges de samme faktorene som sørget for økt fangstmengde. Det faller seg forholdsvis naturlig at dersom en innhenter større kvantitet av det produktet en selger unna, vil den totale førstehåndsverdien av produktene øke. Med det ligger likevel et par faktorer til grunne som forklarer hvorfor Norge var i stand til å selge unna så store kvantiteter fisk som de gjorde i etterkant av andre verdenskrig. Disse faktorene inkluderer den store etterspørselen etter norsk fisk på kontinentet, samt utbyggelsen av norsk fiske- og filetindustri.

4.1.7 Økt europeisk etterspørsel

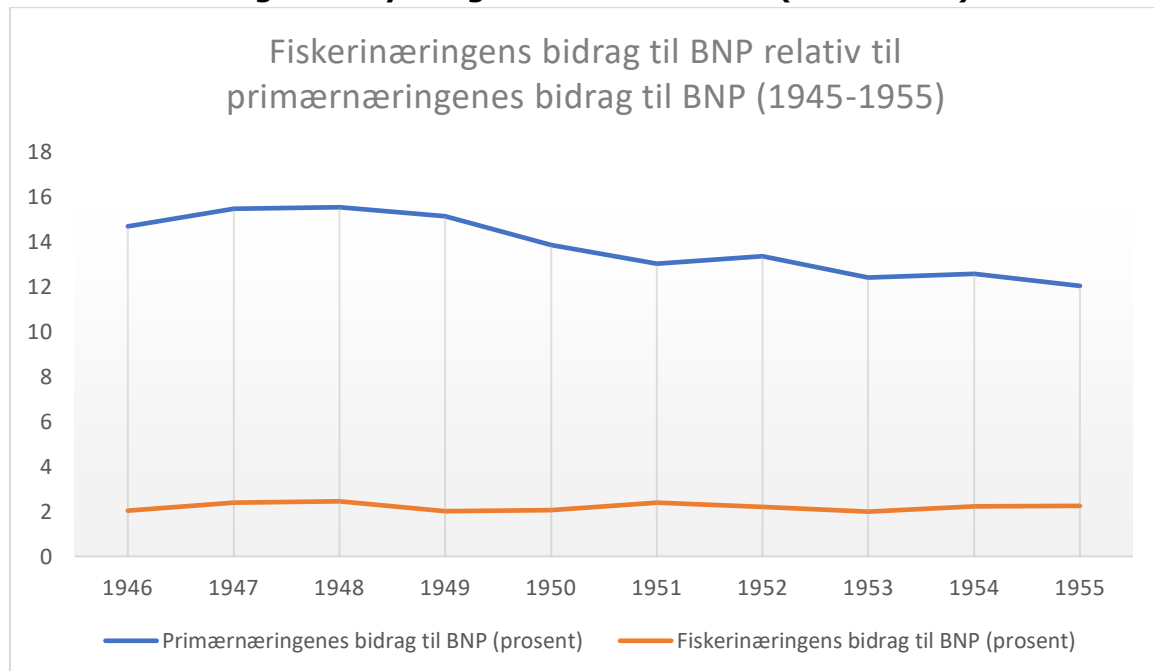
Med et Europa preget av store materialistiske ødeleggelse, var etterspørselen etter norsk fisk voldsomt stor på kontinentet under gjenoppbyggingen etter andre verdenskrig. Også hjemme i egen nasjon var fisk som råvare viktig for å kunne brødfø nasjonen i disse årene.⁹⁸ Etterspørselen etter fisk i Europa og Norge ga grobunn for intensivert salg, og dermed også generering av førstehåndsverdi av fiskefangsten hvilket bidro til den kraftige økningen. I tillegg til dette ga også den enorme etterspørselen godtgjørelse for å hente opp den økte mengden fisk i denne perioden. Ettersom etterspørselen etter norsk fisk lå på et relativt høyt nivå i etterkrigsårene, betydde det at norske fiskere kunne drive mer intensivert fiske da fangsten deres hadde potensiale for salg og ikke ville gå til spille. På denne måten ser vi at grunnlaget for økt førstehåndsverdi gjerne er sterkt tilknyttet grunnlaget for økt fangst.

⁹⁸ Kolle 2014: 393

4.1.8 Utbyggelse av fryse- og filetindustrien

I etterkant av andre verdenskrig ble fryse- og filetindustrien en av de viktigste årsakene til at utbyttet av norsk fangst økte kraftig. Tyskerne hadde som nevnt under sin okkupasjon av Norge utarbeidet flere fryse- og fileteringsanlegg med formål om å forsyne den tyske befolkningen med norsk fisk. I tillegg til at disse anleggene ble utbedret, ble også vesentlige midler bevilget til opprettelsen av flere slike anlegg i krigsherjede områder i Finnmark og Nord-Troms. Flere samfunn og tettsteder i disse områdene var brent til bunnen, og disse anleggene fungerte dermed som naturlige samfunnsentre siden de providerte arbeidsplasser og næringsliv.⁹⁹ Frossen fisk seilte i denne perioden opp som fremtidens fiskeprodukt. Ved å fryse ned fisken kunne den eksporteres i større kvantitet og over lengre avstander. Med en norsk fiskerinæring som beveget seg i denne retningen, samt Norges fokus på utbedring og oppbygging av disse anleggene, ga dette godt grunnlag for eksport av norsk fisk og dermed også en økning i førstehåndsverdien av produktene. Samtidig betydde utbedringen og oppbyggingen av disse anleggene at en hadde kapasitet nok i fiskeforedlingsindustrien til å rettferdiggjøre økningen i total fangstmengde. Igjen ser en dermed at økning i førstehåndsverdi og fangstmengde ofte er knyttet til de samme faktorene.

4.2 Fiskerinæringens betydning for norsk økonomi (1945-1955)

Figur 3: Fiskerinæringens bidrag til BNP relativ til primærnæringens bidrag til BNP (1945-1955). Utformes av fiskerinæringens prosentvise bidrag, sammenlignet med primærnæringene jordbruk, skogbruk, fiske og fangst som helhets bidrag til Norges BNP. Kilde: Nasjonalregnskap 1860-1965.

I kapittel 4.1 har det blitt etablert at norsk fiskerinæring opplevde en voldsom utvikling i etterkant av andre verdenskrig grunnet forhold som økt fangst og økt førstehåndsverdi. Spørsmålet som dermed presenterer seg, er hvilken rolle denne fremgangsrike næringen egentlig spilte for den økonomiske oppblomstringen i Norge under disse årene. Gjennom *Norges økonomi etter krigen*, samt *Nasjonalregnskap 1865-1960* illustreres det at primærnæringens bidrag til BNP gjennom perioden 1945-1955 har en gjennomsnittlig

⁹⁹ Kolle 2014: 409

vekstrate på -0,1 prosent.¹⁰⁰ I figuren over illustreres det hvordan primærnæringenes bidrag til Norges BNP viser en klar regresjon fra 14,68% i 1945 til 12,03% i 1955. Grafen viser med andre ord en nedadgående kurve frem til sluttpunktet i 1955. I fiskerinæringens tilfelle, derimot, holder prosentandelen seg noe mer stabil mellom 2,0 og 2,4 prosent. Fiskerinæringens bidrag til nasjonens BNP strekker seg fra 2,04% i 1946, med et bunnpunkt på 1,99% i 1953, et toppunkt på 2,45% i 1948, før andelen til slutt ender på 2,24% i 1955. Denne grafen vitner om en næring som i utgangspunktet holder sitt bidrag til Norges BNP relativt stabilt til tross for den årlige økningen av Norges BNP, samt primærnæringenes klare regresjon.

4.2.1 Fiskerinæringens rolle for norsk økonomi i gjenoppbyggingsfasen (1945-1949)

Til tross for primærnæringenes klare regresjon over perioden 1945-1955, kan en observere en interessant trend i de første etterkrigsår i gjenoppbyggingsfasen. I disse årene, spesielt 1947 og 1948, viser næringene en noenlunde positiv trend med målinger på 14,68% i 1946, 15,46% i 1947, 15,53% i 1948, samt 15,13% i 1949. Den samme utviklingen kan en observere i fiskerinæringens bidrag til nasjonens BNP med 2,04% i 1946, 2,38% i 1947, 2,45% i 1948, 2,01% i 1949 som bidrag til nasjonens totale bruttonasjonalprodukt. Dette gjenspeiler den teori at Norge i gjenoppbyggingsfasen hadde som landets viktigste oppgave å øke produksjonsevnen. Kanskje er det også tenkelig at denne utviklingen kan attribueres til at en kriserammet norsk økonomi lente seg på en av de mest tradisjonsrike næringene landet kjente til like etter krigens slutt – fiskerinæringen. Etter flerfoldige år med krigføring og usikkerhet ble det naturlig å drive utvidet virksomhet innen en næring som over århundrer hadde markert seg som en trygg og god hjørnestein i norsk næringsliv. De første regresjonstegn ser en imidlertid både i primærnæringene generelt og fiskerinæringen ved overgangen til 1949 og normaliseringsfasen.

4.2.2 Fiskerinæringens rolle for norsk økonomi i normaliseringsfasen (1949-1952)

Der fiskerinæringen i gjenoppbyggingsfasen sammen med resten av primærnæringene opplevde økt innflytelse i bidrag til Norges BNP, viser normaliseringsfasen en trend i motsatt retning. Mellom 1949 og 1952 ble primærnæringenes bidrag til BNP redusert fra henholdsvis 15,13% til 13,34% i 1952. Reduksjonen fant sted i normaliseringsfasen, hvor mange av de restriksjoner som ble lagt på det norske samfunn under krigen ble lettet på.¹⁰¹ Denne utvikling vitner om en normalisering i norsk næringsliv, hvilket trolig mye kan tilskrives Marshallavtalen som ble undertegnet i 1948.¹⁰² Trolig har disse økonomiske støttebidragene og lånene som ble sendt over Atlanterhavet mye av æren for Norges raske økonomiske oppstabling og utvikling etter andre verdenskrig. Disse økonomiske midlene kunne bidra til videre utvikling av norsk næringsliv, der primærnæringene jordbruk, skogbruk, fiske og fangst var de næringene med langsamst produktionsvekst.¹⁰³ Dette forklarer hvorfor primærnæringenes rolle i norsk økonomi virker å få redusert betydning i normaliseringsfasen. Primærnæringenes innflytelse lider ikke av at næringenes utvikling har et tilbakefall eller står stille, men heller fordi landets andre næringer viser en mye sterkere økonomisk utvikling. Hva angår fiskeriindustrien spesifikt, ser en at næringen holder seg forholdsvis stabil i perioden – mellom 2,01% i

¹⁰⁰ SSB 1965b: 46

¹⁰¹ SSB 1965b: 36

¹⁰² Sjersted 2019

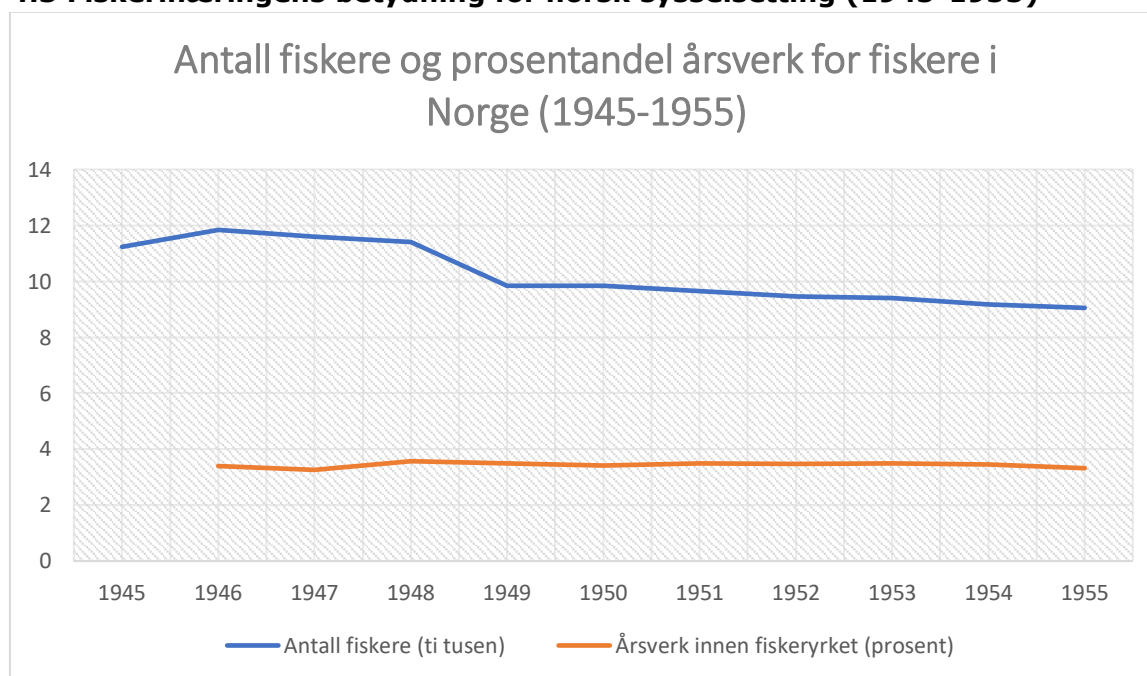
¹⁰³ SSB 1965b: 46

1949 og 2,20% i 1952. Det at primærnæringene samlet har en nedgang i bidrag til Norges BNP på nesten 2%, mens fiskeriindustrien holder seg forholdsvis stabil og faktisk også viser en økning på omtrent 0,2% i perioden vitner om en næring som har stabil innflytelse på norsk næringsliv. Årsaken til den sterke målingen i fiskerinæringens bidrag til BNP under normaliseringsfasen kan tilskrives utbyggingen av en norsk trålerflåte i 1951. En ser at målingene fra 1949 og 1950 ligger omtrent 0,2% under målingene fra 1951 og 1952, og det er dermed tenkelig at vedtaket av den nye trålerloven fra 1951 og starten på utbyggingen av norsk trålerflåte hadde innvirkning på denne økningen.

4.2.3 Fiskerinæringens rolle for norsk økonomi i utbyggingsfasen (1952-1955)

I utbyggingsfasen opplever mesteparten av primærnæringene en videre nedgang i prosentvist bidrag til BNP som fortsettelse av utviklingen i normaliseringsfasen. Figuren viser en nedgang fra 13,34% i 1952 til 12,03% i 1955. I samme periode fortsetter fiskerinæringens bidrag til BNP å holde seg relativt stabil, med ørliten oppgang fra 2,20% i 1952 til 2,24% i 1955. Utbyggingsfasens første år kjennetegnes gjerne med at de aller fleste av krigens restriksjoner lettes, og at næringslivet vender bort fra å være importorientert til å tilpasses eksport.¹⁰⁴ Her kan det være mulig å observere årsaken til hvorfor norsk fiskerinæringens bidrag til BNP holder seg forholdsvis stabil, mens primærnæringene totalt sett mister innflytelse. Som tidligere etablert var norsk fiskerinæring godt forberedt til å drive eksportvirksomhet da etterspørselen etter norsk fisk på kontinentet var høyt, mens utbedrede fryse- og fileteringsanlegg gjorde større kvantiteter av norsk fisk bedre egnet til eksport over lengre distanser. Dette kan trolig forklare fiskerinæringens stabile innflytelse på norsk BNP også i denne perioden.

4.3 Fiskerinæringens betydning for norsk sysselsetting (1945-1955)

Figur 4: Antall fiskere og prosentandel årsverk for fiskere i Norge (1945-1955). Prosentandelen årsverk for det norske fiskeryrket er relativ til alle landets næringer i perioden. Kilder: Årlige fiskerirapporter fra fiskeridirektør Klaus Sunnanå og Nasjonalregnskap 1860-1965.

¹⁰⁴ SSB 1965b: 400

Perioden 1945-1955 er dog ikke bare kjent som en økonomisk oppgangsperiode, men den kjennetegnes også ved en økt sysselsetting i Norge. For å kunne analysere hvilken rolle fiskerinæringen spilte i denne utviklingen har figuren over blitt sammensatt av totalt antall fiskere i Norge årlig mellom 1945 og 1955. Figuren inkluderer tall fra den første registreringen på 112 404 fiskere i 1945 til 90 499 fiskere i 1955, med et toppunkt på 118 378 fiskere i 1946 og bunnpunktet i 1955, og viser en klar regresjon i antall fiskere over perioden. I tillegg inkluderer figuren antall årsverk i prosent for fiskere i Norge, noe som illustrerer det arbeid en fisker har mulighet til å utføre i løpet av ett år. Disse verdiene holder seg relativt stabile mellom 1946 hvor fiskeres årsverk utgjorde totalt 3,39% av årsverk for alle næringer i Norge til 1955 hvor de utgjorde 3,32% og fluktuerer omtrentlig mellom 3,3 til 3,5 prosent i perioden.¹⁰⁵ Dersom en ser disse to grafene i sammenheng registrerer en at antall årsverk – med andre ord den årlige mengden arbeid en fisker i Norge kunne utføre i denne perioden – holder seg relativt stabil, mens antallet fiskere, derimot, viser en stabil og årlig nedgang. Av dette er det mulig å dra ut den slutning at et færre antall fiskere per år har mulighet til å gjennomføre noenlunde samme arbeidsmengde per fisker som tidligere år, men fremdeles oppnå bedre resultater i form av økt fangstmengde og generert verdi. Grunnlaget for denne nedadgående trenden i antall fiskere, stabilt årsverk innen fiskeryrket, men fremdeles økende fangstmengde og verdi kan trolig tilskrives den voldsomme teknologiske utviklingen innen næringen i denne perioden. Kraftblokk med hydraulikk sørget for mindre behov for manuell muskelkraft i arbeid med å slippe ut eller dra inn elementer, mens ekkolodd og sonar sørget for muligheter for helårsfiske slik at en ikke lenger var avhengig av sesong for å drive fiskerivirksomhet.

4.3.1 Fiskerinæringens rolle for sysselsetting i gjenoppbygingsfasen (1945-1949)

Til tross for den tydelige nedgangen i antall fiskere fra 1945 til 1955, ser en tendenser til oppgang i de aller første etterkrigsårene. Bare fra 1945 til 1946 steg antall fiskere med nærmere 6 000 mann, og tallene holdt seg også forholdsvis høye med 115 931 i 1947 og det som i etterkant skulle vise seg å kunne være en noe unøyaktig måling med 114 108 i 1948. Det store fallet fra 114 108 i 1948 til 98 410 i 1949 må nok dermed tas med en klype salt. Grunnlaget for dette sysselsettingsmønsteret i de første årene etter krigen kan skyldes de 140 000 som enten hadde vært tilknyttet tyske arbeidsplasser eller bidratt i krigsvirksomhet innenfor eller utenfor de norske grensene under andre verdenskrig. Da disse menneskene skulle inkluderes tilbake i norsk næringsliv, er det tenkelig at flere av dem inntok fiskerinæringen, hvilket godt forklarer økningen i antall fiskere mellom 1945 og 1946, samt de relativt høye tallene for 1947 og 1948.

4.3.2 Fiskerinæringens rolle for sysselsetting i normaliseringsfasen (1949-1952)

Sysselsettingsmønstrene i fiskerinæringen mellom 1949-1952 viser, i motsetning til gjenreisningsperioden, et klart og tydelig, men dog gradvis regresjonsmønster. Mellom 1949 hvor tallet på fiskere kom til 98 410 og 1952 med 94 630 er det mulig å observere en nedgang på omtrent 4 000 norske fiskere. Dette følger også sysselsettingsmønsteret for primærnæringene som helhet for perioden.¹⁰⁶ Denne utviklingen kan en se i sammenheng med den teknologiske utviklingen som førte til mindre behov for manuell arbeidskraft for å kunne generere bedre resultater i primærnæringene. Samtidig var det større etterspørsel etter arbeidskraft i sekundær- og tertiærnæring, eksempelvis i

¹⁰⁵ SSB 1965a: 328-329

¹⁰⁶ SSB 1965b: 49

serviceyrker, og mange nordmenn endte derfor opp med å påta seg arbeid i disse næringene i denne perioden. En ser med det at mye av den økte sysselsettingen i denne perioden gjerne skjer i disse næringene, fremfor primærnæringer som fiskerinæringen.

4.3.3 Fiskerinæringens rolle for sysselsetting i utbyggingsfasen (1952-1955)

Også i utbyggingsfasen viser figuren det som viste seg å bli en lang trend i årene fremover, også de som strekker seg forbi denne oppgavens omfang. Antallet fiskere ble redusert i denne delen av utbyggingsfasen, fra 94 630 i 1952 til 90 499 i 1955. Igjen ser en et fall på omtrent 4 000 fiskere, hvilket også samsvarer med den generelle vekstraten i primærnæringene for perioden. Med innførelse av ny trålerlov i 1951 og oppbyggingen av ny norsk trålerflåte kunne fisket atter effektiviseres, og behovet for fiskere atter en gang reduseres.¹⁰⁷ Videre fortsatte ny teknologi å utbedres og utvikles gjennom 50-tallet hvilket i tur bidro til denne langvarige utviklingen med reduksjon av antall norske fiskere.

5.0 Diskusjon

Etter å ha observert de generelle trendene i norsk fiskerinæring i etterkrigsårene, samt dets påvirkning på norsk økonomi og sysselsetting i samme periode gjennom kvantitativ metode, og deretter opparbeidet en dypere forståelse for disse utviklingene gjennom kvalitativ forskning, er det på tide å gjenoppsøke denne oppgavens problemstilling: Gjør rede for den norske fiskeriindustriens utvikling, og drøft hvilken rolle næringen spilte for Norges økonomiske vekst og økte sysselsetting i etterkrigsårene 1945-1955?

5.1 Hvilke faktorer var de viktigste for norsk fiskerinærings utvikling i 1945-1955?

Flerfoldige faktorer lå til rette for den enorme utviklingen innen norsk fiskerinæring i perioden 1945-1955. Naturlig nok dannet økt fangstmengde og økt førstehåndsverdi de to grunnpilarene for utviklingen, men disse pilarene hadde trolig ikke kunne blitt reist om ikke det var for andre, bakenforliggende faktorer. Det politiske landskapet som sørget for fortgang i produksjon av ny teknologi, bedre marine ressursgrunnlag, lettelse av restriksjoner knyttet til fiske og fiskemetoder, økt etterspørsel etter norsk fisk på kontinentet, samt utbedring av den norske fryse- og filetindustrien er eksempler på disse faktorene.

Viktigheten av disse faktorene er ikke til å stille spørsmålstegn ved, og de bringer alle hver sin dimensjon til hvorfor nettopp den norske fiskerinæringen opplevde fremgang i perioden 1945-1955. Men ser en etter den eller de utløsende faktorene for denne utviklingen vil det være uunngåelig å komme utenom det politiske landskapet i form av Reidar Carlsen som fiskeriminister og Klaus Sunnanå som fiskeridirektør i Fiskeridepartementet. Disse to visjonærenes enighet om hvordan norsk fiskerinæring skulle drives videre var sterkt utslagsgivende for flere av de andre faktorene som tillot økning av fangstmengde og verdi. Carlsen og Sunnanå hadde stor innflytelse under vedtaket av ny trålerlov i 1951. De hadde begge også et klart ønske om utvidet teknologisk innflytelse på fiskerinæringen for å sikre effektivisering. Dette la grunnlaget for utviklingen av kraftblokk med hydraulikk, utvidet bruk av ekkolodd og sonar og utbedring av fryse- og filetindustrien. En ser med dette at denne overenstemmelsen mellom departementet og staten i høy grad spilte inn som sentral aktør for fiskeriindustriens utvikling mellom 1945 og 1955.

¹⁰⁷ Kolle 2014: 409

På den andre siden kan en rette blikket mot faktorer som både bedre marine ressursgrunnlag eller økt etterspørsel etter norsk fisk på kontinentet. Uten det spirende ressursgrunnlaget grunnet lite fiske og restriksjoner i krigstidene, ville det ikke vært tilstrekkelig fangst å hente opp av havdypet for å sørge for tilsvarende utvikling i norsk fiskeriindustri – i alle fall i like stor grad eller over en like lang tidsperiode. Et lignende argument kan en også formulere i forhold til den økte etterspørselen etter fisk på kontinentet. Dersom norsk fisk ikke hadde hatt eksportgrunnlag gjennom økt forespørsel, ville det ikke vært behov for å hente opp samme fangstmengde og verdiutbyttet ville som resultat blitt begrenset av dette. En ser med andre ord i grunn at de forskjellige årsakene har forskjellige dimensjoner som forankrer dem som viktige for fiskerinæringens utvikling i årene 1945-1955.

5.2 Hvilken rolle spilte norsk fiskerinæring for den norske økonomien i 1945-1955?

Gjennom perioden 1945-1955 er det tydelig at primærnæringenes bidrag til Norges BNP går kraftig ned. Til tross for denne utviklingen, virker fiskerinæringens innflytelse på BNP å holde seg relativt stabil i denne perioden. Det ligger flere forhold til rette som kan forklare hvorfor fiskerinæringen, ulikt de andre primærnæringene, opplevde å ha et relativt stabilt prosentvist bidrag til nasjonens BNP mellom 1945-1955.

De første årene i gjenoppbyggingsfasen bærer tydelig preg av statens fokus på gjenreising av produksjonsevne. En ser både en økning i prosentvist bidrag til BNP i primærnæringene generelt, men også spesifikt innen fiskeriindustrien. At fiskeriindustrien opplever økt innflytelse i bidrag til nasjonens BNP i denne perioden er neppe tilfeldig, og vitner om en industri i fremgang. Kanskje vitner det også om fiskeriindustriens rolle som en slags trygg havn i norsk næringsliv. Med den lange utstrakte historien, med havet som en naturlig næringskilde for nordmenn over århundrer, falt det seg muligens naturlig å lene seg på denne næringen etter utrygge, krigsherjede år med en nasjon og et næringsliv under oppbygning. I normaliseringsfasen ser en derimot en tydelig nedgang i primærnæringenes bidrag til BNP. Kanskje kan dette skyldes Marshallavtalen som var med å få norsk næringsliv på beina igjen, og dermed åpne for å drive import av nødvendige konsumvarer fremfor å være avhengig av egen produksjonsevne. Denne utviklingen følger dog ikke fiskeriindustrien, som vedlikeholder sitt prosentvise bidrag. Muligens kan dette ha vært et resultat av utbyggingen av den norske trålerflåten etter vedtaket av trålerloven i 1951, hvilket igjen økte næringens produksjonsevne ytterligere. Samme utvikling så en atter en gang i utbyggingsfasens innledende år hvor primærnæringenes bidrag til BNP mistet innflytelse, men fiskerinæringens bidrag forble stabil. Muligens kunne dette forklares gjennom den godt utbygde fryse- og filetindustrien som skapte gode forutsetninger for Norge da næringslivet opplevde en større overgang fra import- til eksportfokus utover på 50-tallet.

Med dette ser en at fiskeriindustrien maktet å vedlikeholde sin innflytelse på norsk økonomi relativt stabil gjennom hele perioden 1945-1955 grunnet forhold som dets rolle som tradisjonsrik produksjonsnæring, utbyggingen av trålerflåten, samt annen teknologisk utvikling som eksempelvis utarbeiding av fryse- og filetindustrien. Til tross for at denne innflytelsen holder seg forholdsvis stabil mellom 2 og 2,4% for perioden, er det viktig å sette næringens betydning i perspektiv i forhold til de andre av landets næringer. 2 til 2,4% av landets totale BNP utgjør i seg selv en betydelig sum, men sammenlignet med andre næringer i dets samtid, utgjorde fiskerinæringen langt fra de samme andelene. For eksempel utgjorde transport- og kommunikasjonsnæringen 5,5%

av landets totale BNP, mens handelsnæringen utgjorde 16,6% i 1955.¹⁰⁸ En ser i grunn at næringens prosentvise bidrag til Norges BNP i perioden ikke vitner om et Norge i etterkrigstiden som bygges opp med fiskerinæringen som grunnpilar. På den andre siden understreker næringens stabile bidrag til BNP, også relativ til primærnæringenes fall i prosentvist bidrag, en næring som utgjorde en stabil del av norsk næringsliv – og kanskje var veldig viktig spesielt i de tidligste førkrigsår.

5.3 Hvilken rolle spilte norsk fiskerinæringen for sysselsetting i 1945-1955?

Gjennom tall på antall fiskere mellom 1945-1955 fra Klaus Sunnanå kommer det tydelig frem at antall fiskere i Norge hadde en klar reduksjon i denne perioden. Denne utviklingen illustrerer et mønster som også kom til å fortsette i de årene som strekker seg forbi denne oppgavens tidsperspektiv. Flere faktorer spilte en rolle i hvorfor det årlige fiskertallet kunne gå ned, mens produksjonstallene gikk opp. Den viktigste av disse var trolig ny teknologi som gjorde at den totale arbeidsmengden en norsk fisker kunne utføre i løpet av et år holdt seg stabilt, mens effektiviteten i fiskernes arbeid viste en klar progresjon.

Dog også i sysselsettingsmønstrene ser en at fiskerinæringen var viktig leverandør av arbeidsplasser i de første etterkrigsår. Omtrent 140 000 nordmenn stod på bar bakke etter krigen, og mange av disse fant seg også jobb i fiskerinæringen – derav økningen av antall fiskere mellom 1945 og 1946. Gjennom gjenresingsperioden fortsatte tallene å være relativt høye, mens en ser gjennom normaliserings- og utbyggingsfasen at tallet på fiskere går stabilt nedover. Dette trolig som en følge av videre teknologisk utvikling, som utvidet bruk av kraftblokk med hydraulikk, ekkolodd og sonar, samt utbyggingen av en norsk trålerflåte.

På den ene siden ser en med andre ord at fiskerinæringen i perioden sett under ett i utgangspunktet ikke innehar noen rolle som viktig bidragsyter til den økte sysselsettingen i Norge. I løpet av de første etterkrigsårene, da landets produksjonsevne var svært viktig å få opparbeidet, fungerte imidlertid næringen som en utmerket arbeidsplass for mange av dem som stod uten arbeid når krigen var over. På den andre siden er det viktig å huske på at utbedringen av fiskerinæringen også skapte arbeidsplasser innen flere andre næringer. Et eksempel her er utviklingen av fryse- og filetindustrien. Ved utbyggingen av fryse- og fileteringsanlegg i krigsherjede områder som Nord-Troms og Finnmark, skapte fiskeriindustrien indirekte arbeidsplasser gjennom oppbyggingen av disse anleggene, samt virksomhet i de ferdigbyggede anleggene. En ser med andre ord at til tross for at ansatte innen fiskerinæringen spesifikt viste reduksjon, åpnet næringens positive utvikling indirekte for flere arbeidsplasser innen andre næringer.

6.0 Konklusjon

Som en av grunnpilarene i norsk næringslivshistorie, ville en kunne vært tilgitt for å tenke at fiskerinæringen spilte en vesentlig rolle under gjenoppbyggingen av Norge i etterkrigsårene 1945-1955. Næringen har en ekstremt lang tradisjon bak seg og opplevde også, i likhet med stort sett alle aspekter av samfunnslivet, positiv fremgang i etterkant av andre verdenskrig. Økte årlige fangstmengder og økt verdiutbytte vitnet om en næring i stor fremgang de ti første årene etter krigens slutt. Flere faktorer la til rette for denne fremgangen, inkludert det norske politiske landskapet, den teknologiske utviklingen, gode marine ressursgrunnlag, lettelse av restriksjoner på fangst og

¹⁰⁸ SSB 1965a: 68-69

fangstmetoder, økt etterspørsel etter norsk fisk på kontinentet, samt utbygging av den norsk fryse- og filetindustrien. Dersom en vurderer disse faktorene, ser en at det politiske landskapet, anført av Reidar Carlsen i rollen som fiskeriminister, samt Klaus Sunnanå i rollen som fiskeridirektør, fungerte som en slags katalysator for flere av de faktorene som bidro til fiskerinæringens fremgang slik som den teknologiske utviklingen, lettelse av fiskerirestriksjoner og utbygging av fryse- og filetindustrien. Viktig er det dog også å ta høyde for at faktorer utenfor Norges politiske kontroll – slik som bedre ressursgrunnlag og etterspørsel på kontinentet – nødvendig må undermineres i forhold til de øvrige faktorene. De overnevnte faktorer bringer hver og en med seg en egenartet dimensjon som forårsaket den positive utviklingen innen norsk fiskeriindustri i perioden 1945-1955.

Hva fiskerinæringens bidrag til den økonomiske utviklingen angår, ser en at til tross for at primærnæringenes generelle innflytelse på nasjonens BNP reduseres, holdes fiskerinæringens bidrag seg relativt stabilt mellom 1945 og 1955. Næringens bidrag i gjenreisingsfasen er det som skiller seg mest ut, hvor det er tenkelig at fiskerinæringens rolle som hjørnestein i norsk næringsliv gjorde den naturlig å lene seg på som en trygg havn etter kriserammede krigsåre. Næringen opprettholdt også sitt bidrag til nasjonens BNP gjennom normaliseringsfasen ved hjelp av videreutvikling av teknologi og utbygging av effektiviseringstiltak – slik som trålflåten i 1951. Næringen holder seg også stabil i utbyggingsfasens første år trolig grunnet dets velutbyggede fryse- og filetindustri som kom godt med ved den økte orienteringsendringen fra import til eksport i næringslivet løpet av 50-tallet. Til tross for dette ser en at næringen bare utgjør omtrent 2 til 2,4 prosent av landets totale BNP i løpet av perioden, og at andre næringer som for eksempel handel eller transport både vokser raskere og utgjør en større del av Norges BNP mellom 1945 og 1955. En ser med det at fiskeriindustrien utgjorde en mye mindre del av den økonomiske utviklingen enn andre næringer i 1945-1955, men opprettholdt sitt eget prosentvise bidrag til BNP stabilt, til tross for den reduserte innflytelsen til primærnæringene som helhet.

I forhold til fiskerinæringens bidrag til den økte sysselsettingen i denne perioden er det mulig å observere en generell nedadgående trend i perioden 1945-1955. Imidlertid var næringen gjennom de første etterkrigsårene, i likhet med dets rolle i den økonomiske utviklingen, viktig. 140 000 nordmenn var tidligere tilknyttet arbeidsplasser relatert til andre verdenskrig, og flere av disse fant etter krigsårene sitt liv og virke i fiskerinæringen. I etterkant av gjenreisningsperioden ser en imidlertid en utlukkende nedadgående trend, men antall årsverk per fisker forblir det samme. Dette illustrerer hvordan det var mulig for færre fiskere å utføre samme mengde arbeid, men fremdeles oppnå bedre resultater – noe som kan tilskrives den teknologiske utviklingen innen fiskeriindustrien i perioden. Avslutningsvis ser en at til tross for at næringen ikke var direkte utslagsgivende for den økte sysselsettingen i Norge, gjorde dets fremgang at mange nye arbeidsplasser ble tilgjengelige. Dette ser en blant annet i hvordan industrien økte behovet for utbyggingen av fryse- og filetindustrien hvilket både skapte arbeid for utbyggere av industrianlegg, samt de som fikk sitt liv og virke som arbeidstaker i denne industrien. En ser med andre ord at fiskeriindustrien indirekte sørget for flere arbeidsplasser, og dermed også bidro indirekte til den økte sysselsettingen i perioden 1945-1955.

Figurer

Figur 1: Total fiskefangst i Norge (1945-1955): s. 18

Figur 2: Total førstehåndsverdi av norsk fiske (1945-1955): s. 20

Figur 3: Fiskerinæringens bidrag til BNP relativ til primærnæringenes bidrag til BNP (1945-1955): s. 21

Figur 4: Antall fiskere og prosentandel årsverk for fiskere i Norge (1945-1955): s. 24

Referanser

Dahl, Ø., (2019, 10. januar). *Diskursanalyse*. Hentet fra <https://ndla.no/nb/subjects/subject:18/topic:1:193544/topic:1:82742/resource:1:82771> (02.04.20)

Dørum, K., Hallenstvedt, A. (2020, 8. januar). *Norsk fiskerihistorie*. Hentet fra https://snl.no/Norsk_fiskerihistorie (02.02.20)

Erichsen, M., Halvorsen, T. (1998). *Marshallplanen og norsk offisiell statistikk*. Hentet fra https://www.ssb.no/a/histstat/not/not_9877.pdf (20.04.20).

Espeli, H., (2015, 25. november). *Hvordan påvirket andre verdenskrig norsk økonomi?* Hentet fra <https://www.norgeshistorie.no/andre-verdenskrig/1707-hvordan-pavirket-andre-verdenskrig-norsk-okonomi.html> (16.05.20)

Finley, Oreskes (2013). *Maximum sustained yield*. ICES Journal of Marine Science. Volum 70: s. 245-250. Hentet fra <https://academic.oup.com/icesjms/article/70/2/245/797356> (15.05.20)

Førde, L., (2009, 5. august). *En krevende telling etter krigen*. Hentet fra <https://www.ssb.no/befolkning/artikler-og-publikasjoner/en-krevende-telling-etter-krigen> (02.05.20)

Hallenstvedt, A., (2009, 14. februar). *Fiskeridirektoratet*. Hentet fra <https://snl.no/Fiskeridirektoratet> (10.04.20)

Jakhelln, H., (2019, 14. juli). *Årsverk*. Hentet fra <https://snl.no/%C3%A5rsverk> (25.04.20)

Kjerstad, N., (2020, 23. mars). *Ekkolodd*. Hentet fra <https://snl.no/ekkolodd> (15.05.20)

Kolle N. (2014). *Norges fiskeri- og kysthistorie III: Ei næring tar form, 1880-1970*. Bergen: Fagbokforlaget.

Lange, E., (2015, 25. november). *Primærnæringene moderniseres*. Hentet fra <https://www.norgeshistorie.no/velferdsstat-og-vestvending/1808-primerneringene-moderniseres.html> (04.05.20)

Løseth, A. (2019, 28. mars). *Fiskeeksporten på 1800-tallet*. Hentet fra <https://www.norgeshistorie.no/bygging-av-stat-og-nasjon/1438-fiskeeksporten-p%C3%A5-1800-tallet.html> (03.02.20)

Melve, L., (2018). *Historikerens arbeidsmåter*. Oslo: Universitetsforlaget.

Rozwadowski H. (2018). *Vast Expanses. A History of the oceans*. London: Reaktion Books LTD.

Sejersted, F., (2019, 9. april). *Norge i etterkrigstiden*. Hentet fra https://snl.no/Norge_i_etterkrigstiden (31.03.20)

Statistisk sentralbyrå, (1951). *Fiskeritelling 1. oktober 1948*. Bergen: John Griegs Boktrykkeri. Hentet på https://www.ssb.no/a/histstat/nos/nos_xi_062.pdf (10.04.20)

Statistisk sentralbyrå, (2019, 9. november). *Hva er egentlig BNP?* Hentet fra <https://www.ssb.no/nasjonalregnskap-og-konjunkturer/artikler-og-publikasjoner/hva-er-egentlig-bnp> (21.04.20)

Statistisk sentralbyrå. (1965a). *Nasjonalregnskap 1865-1960*. Oslo: Grøndahl & Søn boktrykkeri. Hentet fra https://www.ssb.no/a/histstat/nos/nos_xii_163.pdf (07.04.20)

Statistisk sentralbyrå. (1965b). *Norges økonomi etter krigen*. Hentet fra https://www.ssb.no/a/histstat/sos/sos_012.pdf (23.03.20).

Sundbye L. (2017). *Kvantitative og kvalitative metoder*. Hentet fra <https://ndla.no/nb/subjects/subject:7/topic:1:183191/topic:1:105795/resource:1:93376> (08.04.20)

Sunnanå, K., (1949). *Norges Fiskerier 1945*. Bergen: John Griegs Boktrykkeri. Hentet fra https://www.ssb.no/a/histstat/nos/nos_x_199.pdf (10.04.20)

Sunnanå, K., (1950a). *Norges Fiskerier 1946*. Bergen: John Griegs Boktrykkeri. Hentet fra https://www.ssb.no/a/histstat/nos/nos_xi_019.pdf (10.04.20)

- Sunnanå, K., (1950b). *Norges Fiskerier 1947*. Bergen: John Griegs Boktrykkeri.
Hentet fra https://www.ssb.no/a/histstat/nos/nos_xi_032.pdf (10.04.20)
- Sunnanå, K., (1951). *Norges Fiskerier 1949*. Bergen: John Griegs Boktrykkeri. Hentet fra https://www.ssb.no/a/histstat/nos/nos_xi_081.pdf (11.04.20)
- Sunnanå, K., (1952). *Norges Fiskerier 1950*. Bergen: John Griegs Boktrykkeri. Hentet fra https://www.ssb.no/a/histstat/nos/nos_xi_086.pdf (11.04.20)
- Sunnanå, K., (1953). *Norges Fiskerier 1951*. Bergen: John Griegs Boktrykkeri. Hentet fra https://www.ssb.no/a/histstat/nos/nos_xi_149.pdf (11.04.20)
- Sunnanå, K., (1955). *Norges Fiskerier 1952*. Bergen: John Griegs Boktrykkeri. Hentet fra https://www.ssb.no/a/histstat/nos/nos_xi_205.pdf (11.04.20)
- Sunnanå, K., (1956). *Norges Fiskerier 1953*. Bergen: John Griegs Boktrykkeri. Hentet fra https://www.ssb.no/a/histstat/nos/nos_xi_237.pdf (12.04.20)
- Sunnanå, K., (1957a). *Norges Fiskerier 1954*. Bergen: John Griegs Boktrykkeri.
Hentet fra https://www.ssb.no/a/histstat/nos/nos_xi_256.pdf (12.04.20)
- Sunnanå, K., (1957b). *Norges Fiskerier 1955*. Bergen: John Griegs Boktrykkeri.
Hentet fra https://www.ssb.no/a/histstat/nos/nos_xi_275.pdf (12.04.20)
- Vårdal, L., (2019, 17. juni). *Kvalitative og kvantitative metoder*. Hentet fra <https://ndla.no/nb/subjects/subject:43/topic:1:190302/topic:1:197973/resource:1:190746> (02.04.20)

